

Neutralitetens spänningar på biblioteket

**Bibliotekariers perspektiv på professionsvärden,
ställningstaganden och politiskt engagemang**

Av: Ellen Vestlund

Handledare: Pamela Schultz Nybacka

Examinator: Arwid Lund

Södertörns högskola | Institutionen för historia och samtidsstudier

Kandidatuppsats 15 hp

Biblioteks- och informationsvetenskap | Vårterminen 2023

Bibliotekarieprogrammet

Södertörns högskola
Alfred Nobels allé 7, Flemingsberg
141 89 Huddinge

Biblioteks- och informationsvetenskap
© Ellen Vestlund

Författare/Author

Ellen Vestlund

Svensk titel

Neutralitetens spänningar på biblioteket: Bibliotekariers perspektiv på professionsvärden, ställningstaganden och politiskt engagemang

English title

The tensions of neutrality at the library: Librarians' perspectives on professional values, taking a stand, and political engagement

Handledare/Supervisor

Pamela Schultz Nybacka

Abstract

From an ongoing neutrality debate in library and information science, the aim of this study is to investigate librarians' conception of neutrality as a professional value. This is based on whether librarians consider there to be possible tensions between their professional identity and active political engagement. Qualitative semi-structured interviews have been conducted with librarians. The results have been analyzed with Macdonald and Birdi's (2020) descriptions of conceptions of neutrality and Hysing and Olsson's (2012) roles of public officials as theoretical tools. The librarians' conceptions of neutrality have been characterized through an idea- and ideology analysis. The analysis is developed through characterizing the interviewees' ideas of the librarian role with different roles of public officials. The study's conclusions show that there are different conceptions of how neutrality can be interpreted. The respondents have in common that they consider it impossible to reach full neutrality. Neutrality is considered most important whilst facing users. The librarians differentiate between a personal and professional role, but the combination of roles is considered easiest when professional ideals accord with the personal political engagements. Statements are a part of the librarian's professional role which makes some of the roles as public official easier to assume than others.

Sammanfattning

Utifrån en pågående neutralitetsdebatt inom biblioteks- och informationsvetenskap är studiens syfte att undersöka bibliotekariers uppfattning av neutralitet som professionsvärde, detta utifrån huruvida bibliotekarier uppfattar eventuella spänningar mellan deras professionella yrkesidentitet och ett aktivt politiskt engagemang. Kvalitativa semistrukturerade intervjuer har genomförts med bibliotekarier. Detta resultat har analyserats med hjälp av Macdonald och Birdis (2020) beskrivningar av neutralitetsuppfattningar och Hysing och Olssons (2012) tjänstemannaroller som teoretiska verktyg. Genom en idé- och ideologianalys har bibliotekariernas uppfattningar om neutralitet karaktäriserats. Analysen utvecklas genom att deras idéer om bibliotekarierollen karaktäriseras i relation till olika tjänstemannaroller. Studiens slutsatser visar att det förekommer skilda uppfattningar kring hur neutralitet kan tolkas. Gemensamt för informanterna är dock att de uppfattar att det är omöjligt att uppnå en fullständig neutralitet. Neutralitet uppfattas vara viktigast i mötet med användare. Bibliotekarierna skiljer mellan en personlig och professionell roll, men kombinationen av rollerna anses lättast när professionens ideal går i linje med det personliga politiska engagemanget. Ställningstaganden är en del i bibliotekariens yrkesroll vilket gör vissa tjänstemannaroller lättare att axla än andra.

Ämnesord

Neutralitet, bibliotekarier, professionsvärden, professionsetik, tjänstepersoner

Key words

Neutrality, librarians, professional values, professional ethics, public officials

Innehållsförteckning

Kapitel 1. Inledning	1
1.1 Introduktion	1
1.1.1 Bakgrund	2
1.2 Problemdiskussion	3
1.3 Syfte och frågeställningar	5
1.4 Avgränsningar och särskilda hänsyn	5
1.5 Begreppsdefinitioner	5
1.5.1 Bibliotekarie	5
1.5.2 Politiskt engagemang	6
1.5.2 Professionsvärde	6
1.5.3 Legitimitet	6
1.6 Genomförande och disposition	6
Kapitel 2. Tidigare forskning	7
2.1 Etik och professionella kärnvärden	7
2.2 Neutralitet som professionsvärde	8
2.3 Bibliotekariers yrkesidentitet, aktivism och politiska engagemang	9
2.4 Sammanfattning av tidigare forskning	10
Kapitel 3. Teori	11
3.1 Teoretiskt ramverk – Professionsetik inom BoI	11
3.2 Teoretiskt verktyg – Macdonald och Birdis beskrivningar av neutralitet	12
3.2.1 Neutralitet som kärnvärde	12
3.2.2 Neutralitet som underordnat värde	12
3.2.3 Neutralitet som ambivalent värde	12
3.2.4 Neutralitet som dolda värden	13
3.2.5 Sammanfattning	13
3.3 Teoretiskt verktyg – Hysing och Olssons tjänstemannaroller	14
Kapitel 4. Metod	15
4.1 Insamlingsmetod	15
4.2 Presentation av data	17
4.3 Analysmetod	17
Kapitel 5. Resultat	18
5.1 Neutralitetens utmaningar	19
5.1.1 Politikerintrång och principen om armlängds avstånd	22
5.2 Neutralitetens möjligheter	24
5.3 Det politiska i bibliotekarierollen	26

5.4 Spänningar i kombinationen av rollerna	28
Kapitel 6. Analys	29
6.1 Uppfattningar av neutralitet i bibliotekarierollen	29
6.2 Bibliotekariens tjänstemannaroll och politiska engagemang	32
6.3 Viljan att agera i linje med sina värderingar – kombinationen av neutralitetsuppfattningar och tjänstemannaroller	34
Kapitel 7. Diskussion och slutsatser	35
7.1 Diskussion relaterad till tidigare forskning	35
7.2 Slutsatser	37
7.3 Metodkritik, bidrag och vidare forskning	38
Käll- och litteraturförteckning	40
I uppsatsförfattarens ägo	40
Litteratur och övrigt textmaterial	40
Bilagor	43
Bilaga 1 Intervjuguide	43
Bilaga 2 Samtyckesblankett	45

Kapitel 1. Inledning

I uppsatsens inledningskapitel kommer ämnet som rör bibliotekarier och professionsvärdet neutralitet att presenteras. Vidare följer bland annat problemdiskussionen samt uppsatsens syfte och frågeställningar.

1.1 Introduktion

Vad innebär neutralitet för en bibliotekarie? Är det eftersträvansvärt att arbeta utifrån neutralitet som ideal inom professionen? Studier om bibliotekariers professionsetik är inte bara beskrivande, utan kan även fokusera framåt, på hur idealen och etiken borde se ut (Christoffersen 2017, s. 57). Ett argument som förs fram för neutralitet är att en neutral utgångspunkt är avgörande för bibliotekariers relation till användare, exempelvis i bemötande, aktiviteter och beståndsutveckling. Att frånga denna neutralitet kan påverka förtroendet för bibliotekarieprofessionen. Samtidigt kan neutraliteten ifrågasättas. Politisk inblandning som verkar för beslut som går direkt emot bibliotekens uttalade uppdrag och kärnvärden kan anses kräva aktivt motstånd och ställningstagande (McMenemy 2007). Ett exempel gäller principen om armlängds avstånd som motverkar detaljstyrning av innehållet i offentligfinansierad kulturverksamhet. Nuvarande regeringspartier, M, L och KD, är överens om principen, men den kulturpolitiska talespersonen för samarbetspartiet SD har ifrågasatt den nuvarande innebörden. I dagsläget är det dock ovanligt att lokalpolitiker försöker inblanda sig i folkbibliotekens program eller beståndsutveckling (Eriksson & Clemens 2023).

En relevant aspekt i detta är perspektivet som rör bibliotekariens position som tjänsteperson inom offentlig förvaltning. Bibliotekarier förväntas att utifrån sitt formulerade uppdrag genomföra politikens beslut. Betyder detta att bibliotekarien som tjänsteperson måste vara neutral? Den demokratisyn som skapar en distinktion mellan offentlig förvaltning och politik kan problematiseras. I skapandet av politik kan även tjänstepersoner ha en viss makt att påverka (Hysing & Olsson 2012, s. 10).

Skulle då ett aktivt medlemskap i en politisk förening, organisation eller ett parti vara ett exempel på en neutral bibliotekarie? Bibliotek i Samhälle (BiS) är en svensk förening som kan stå som ett exempel. Med en socialistisk utgångspunkt publicerar de tidskriften *Bibliotek i Samhälle* (bis) som riktar sig mot verksamhetsfältet (Sundeen & Blomgren 2020). I sina stadgar beskriver föreningen sitt syfte. Syftet är att arbeta för ett progressivt biblioteksväsen. Detta ska göras utifrån ett socialistiskt perspektiv (BiS u.å.). BiS är en biblioteksförening med tydligt uttryckta politiska intressen. Hur ställer de sig till idéer om neutralitet som förekommer i den

professionella rollen som bibliotekarie? Tidigare forskning rörande BiS har undersökt innehållet i föreningens tidskrift. Sundeen och Blomgren (2020) har genomfört en kritisk studie av vänsterinriktad aktivism inom den offentliga bibliotekssektorn. De har undersökt hur en sådan ideologisk inriktning påverkat praktiker och identiteter inom bibliotekarieprofessionen. De problematiserar denna form av aktivism och menar att det skapar konsekvenser för legitimiteten hos den politiskt styrda offentliga sektorn. Detta gäller särskilt i relation till yttrandefrihet och demokrati som ideal. Ett sätt detta tar sig i uttryck på är hur föreningen ställt sig till inköp och medieurval. Författarna gör en antydning om en koppling till hur förtroendet för biblioteken har minskat. Samtidigt nämner de hur personer som politiskt står till vänster, enligt en analys av Eriksson och Michnik (2018, se Sundeen & Blomgren 2020, s. 175), med större sannolikhet har ett högt förtroende för folkbibliotek. Sundeen och Blomgrens studie har i sig granskats kritiskt av Aghed (2022) som menar att författarna på ett partiskt sätt hanterar ”aktivistisk” och ”neutral” som begrepp. Innehållsmässigt poängterar Aghed att författarna förbiser att folkbibliotekariers arbete har ett etablerat kompensatoriskt syfte. Det är med utgångspunkt i dessa olika typer av frågor och motsättningar som uppsatsen kommer utveckla sig. Syftet är att, i ljuset av en pågående neutralitetsdebatt, bidra till en mer nyanserad förståelse av bibliotekariers förhållning till neutralitetsvärdet.

1.1.1 Bakgrund

Det förekommer olika reglerande ramar som formar bibliotekarieprofessionens verksamhet. Biblioteken präglas av en offentlig styrning och Regeringsformen (SFS 1974:152) är som lag avgörande för verksamhet som bedrivs i offentlig regi. Lagen beskriver hur den representativa demokratin leder till att befolkningen innehar den offentliga makten. Lagens formulering förutsätter att förvaltning och politik kan åtskiljas. Detta inkluderar även att de som utför arbetet, tjänstepersoner respektive politiker, kan delas upp. Utifrån detta synsätt blir det tjänstepersonens ansvar att genomföra politikernas beslut (Premfors et al. 2009, se Hysing & Olsson 2012, s. 9). Bibliotekens uppdrag är också demokratiskt utifrån formuleringar uttryckta i Bibliotekslagen (SFS 2013:801). I detta ingår att främja fri åsiktsbildning och kunskapsförmedling samt att verksamheten ska finnas till för alla. Främjandet av demokrati är därmed en del av bibliotekariens position som tjänsteperson, både utifrån Bibliotekslagen och Regeringsformen. Samtidigt finns det formuleringar i Bibliotekslagen kring att biblioteken ska prioritera vissa grupper. Dessa är personer med funktionsnedsättning, personer som inte har

svenska som modersmål samt nationella minoriteter. På folkbibliotek är även barn och unga prioriterade.

Utöver Regeringsformens (SFS 1974:152) beskrivning av hur makten i den representativa demokratin skiljer politik från förvaltning förekommer även beskrivningar av opinionsfriheter i form av bland annat mötesfrihet, demonstrationsfrihet och föreningsfrihet. Det innefattar frihet för anordnande och deltagande i sammankomster och demonstrationer samt att utifrån specifika syften sammansluta sig i grupp. Dessa friheter är grundläggande för föreningar och organisationers verksamhet. De gäller alla, vilket även inkluderar bibliotekarier.

1.2 Problemdiskussion

Frågan om neutralitet kan ses som en del av det bredare ämnet som rör professionsetik. Forskning kring etik och värden inom bibliotekarieprofessionen är en del av forskning kring bibliotekarieprofessionen i sig. Det forskningsfält som studerar bibliotekarieprofessionens etik och värden förekommer främst inom den tvärvetenskapliga disciplinen biblioteks- och informationsvetenskap (BoI). Fältet förekommer även till en lägre grad inom datavetenskap.¹ Det kan göras en koppling till den bredare professionsforskningen och dess teoriutveckling (Hansson et al. 2018, s. 23). Andra närliggande ingångar kan röra bibliotekarieprofessionens status, förtroende och specifika kompetenser (Hansson et al. 2018, s. 27–28).

Studier av professionens samlade etik och värdegrund förekommer inom både nationell och internationell forskning. En ingång till detta är huruvida professionen har kärnvärden och vilka dessa skulle kunna vara (Gorman 2015; Foster & McMenemy 2012). Joacim Hansson (2018, s. 291) har undersökt bibliotekariers professionsetik och värdegrund i ljuset av bibliotekens ökade politisering och ifrågasatta legitimitet. Han påpekar att en väletablerad professionsetik är viktig när det förekommer snabba samhällsförändringar. Hansson särskiljer dock på värdegrund och professionsetik. En värdegrund etableras i den enskilda organisationen medan professionsetik kan kopplas till den individuella bibliotekarien (Hansson 2018, s. 293). Dokumentation har en avgörande roll i formulerandet av professionsetiken. I samband med organisatoriska och sociala förändringar har dokument som är etiskt vägledande en legitimerande funktion för bibliotek och bibliotekarier (Hansson 2017).

Synen på att biblioteket ska vara åsiktsneutralt eller att bibliotekarieprofessionen bör hålla neutralitet som ett professionsvärde är en pågående debatt. Det är tydligt att det förekommer

¹ Från sökning i citeringsdatabasen Web of Science. Söksträngen *librar* AND profession AND (neutral* OR ethic* OR value*)* med avgränsningen *topic* ger 346 träffar. Hämtat 2023-03-09.

spänningar kring begreppet neutralitet och hur det ska definieras. En betydande aspekt är att neutralitet inte behöver ses som ett av bibliotekarieprofessionens kärnvärden, utan att det snarare kan tolkas ingå i kärnvärdena intellektuell frihet och demokrati (Oltmann et al. 2022). Värden som rättvisa, inkludering och mångfald måste inte, men kan i vissa fall uppfattas stå i konflikt med neutralitet och yttrandefrihet. Att arbeta kompensatoriskt gentemot vissa grupper kan i och med detta leda till spänningar (Kann-Rasmussen 2022). Uppfattningen om att bibliotek är och historiskt sett har varit neutrala är även ifrågasatt (Cheshire & Stout 2019). Elisabeth Tank (2017, se Hansson 2018, s. 292) menar att den synen snarare kan representera utvecklingen av en ny, mer resultatnriktad ideologi. Det förekommer även flera exempel på bibliotekarier som på ett uttryckligt sätt drivit en biblioteksverksamhet som ett politiskt engagemang, exempelvis utifrån värdet om en jämlik tillgång till information (Morrone & Friedman 2009; Quinn & Bates 2017).

Macdonald och Birdi (2020) har försökt kartlägga uppfattningen av neutralitet som värde inom biblioteks- och informationsvetenskapen. Fyra olika uppfattningar identifierades genom en holistisk litteraturöversikt i BoI. I översikten förekom både positiva och negativa perspektiv. Kritiska invändningar rörde bland annat att biblioteken har ett värdebaserat och socialt uppdrag. Detta jämfördes med fyra andra uppfattningar som identifierades genom intervjuer med bibliotekarier. Jämförelsen visar att litteraturen ofta för en polariserad diskussion som antingen tar ställning för eller emot, medan informanterna hade mer spridda och komplexa uppfattningar av neutralitet. En ytterligare studie på temat genomfördes av Scott och Saunders (2021). De undersökte amerikanska biblioteksanställdas definition av neutralitet och på vilket sätt neutraliteten påverkade deras arbete. Den vanligast förekommande definitionen innefattade att tillhandahålla information på ett objektiva sätt. Det förekom en del variationer, men övervägande fanns en konsensus kring definitionen. Bibliotekarierna kunde dock uppfatta en spänning mellan deras personliga och professionella värden. Spänningar rörande bibliotekens neutralitet återfanns även i en studie om folkbibliotekariers kopplingar mellan programaktiviteten *Drag storytimes* och professionella kärnvärden (Oltman et al. 2022).

Bibliotekariers agerande i relation till neutralitet är också ett agerande utifrån positionen som individuell tjänsteperson inom offentlig förvaltning. Som aktör kan tjänstepersonen vara dynamisk och anpassa sig till varierande arbetsuppgifter genom att agera i olika tjänstemannaroller. Dessa roller kan i olika grad förhålla sig till de styrande politikerna och ett neutralt ideal. Forskningen kring tjänstemannaroller undersöker därmed ofta tjänstepersoners politiska makt och legitimitet (Hysing & Olsson 2012, s. 10–12). En av dessa tjänstemannaroller är aktivisten. En studie som undersökt hur bibliotekarier betraktar sitt arbete

visar dock att svenska bibliotekarier inte ser sig själva som aktivister. Bibliotekets arbete för social rättvisa motiveras snarare utifrån ett agerande för samhällets bästa (Elbrønd Nissen & Kann-Rasmussen 2022). En ytterligare viktig aspekt relaterad till bibliotekarier och politik är principen om armlängds avstånd. Inom kulturpolitiken innebär principen om armlängds avstånd att politiker inte kan uttrycka åsikter kring kvalitet på olika former av kultur som tilldelas offentliga medel (Hutchinson 1982, se Blomgren 2012).

1.3 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka bibliotekariers uppfattning av neutralitet som professionsvärde. Det kommer att analyseras utifrån huruvida bibliotekarier uppfattar eventuella spänningar mellan deras professionella yrkesidentitet och ett aktivt politiskt engagemang.

- Hur ser bibliotekarierna på neutralitet i deras professionella yrkesroll i relation till deras aktiva politiska engagemang?
- Vilket utrymme finns för ställningstaganden inom bibliotekarierollen utifrån informanternas olika synsätt på professionsvärdet neutralitet och rollen som tjänsteperson?
- Vilka uppfattningar har bibliotekarierna av neutralitet som professionsvärde?

1.4 Avgränsningar och särskilda hänsyn

Uppsatsens utgår från en kvalitativ ansats, vilket beskrivs djupare i kapitel 4. Detta innebär att uppsatsens resultat inte gör anspråk på den typ av generaliserbarhet som en kvantitativ ansats har möjlighet att göra.

1.5 Begreppsdefinitioner

Här presenteras relevanta begrepp som är centrala i uppsatsen och som kan behöva förtydligas.

1.5.1 Bibliotekarie

Med begreppet bibliotekarie menas en person med arbetstiteln bibliotekarie.

1.5.2 Politiskt engagemang

I formuleringen politiskt engagemang ingår att aktivt medverka i en förening eller organisation där syftet eller verksamheten har ett formulerat politiskt motiv. Detta gäller organisering både inom och utom partipolitiken.

1.5.2 Professionsvärde

I uppsatsen används begreppet professionsvärde. Med ett professionsvärde menas en etisk riktlinje bland flera. Tillsammans utgör dessa etiska riktlinjer en hel värdegrund som professionen arbetar utifrån (Hansson 2018, s. 296–298). Dessa etiska riktlinjer tas oftast fram av en yrkesorganisation (Christoffersen 2017, s. 35). I uppsatsen används professionsvärde som en bredare term än kärnvärde.

1.5.3 Legitimitet

Legitimitet är ett fenomen som förekommer inom ett socialt konstruerat system med värderingar och normer. En enhet blir legitim om den agerar i linje med uppfattningar och antaganden kring vad som anses vara önskvärt, passande eller korrekt inom detta system (Suchman 1995, s. 574).

1.6 Genomförande och disposition

Valen för genomförande utgår från uppsatsens syfte och frågeställningar i kombination med en uppskattning kring C-uppsatsens möjliga omfång. Uppsatsen har en kvalitativ ansats. Eftersom frågeställningarna fokuserar på bibliotekariers perspektiv är den valda metoden att hämta empiri direkt från fyra bibliotekarier, i form av semistrukturerade intervjuer. Metodvalet möjliggör även tillgången till mer djupgående svar. Intervjuerna kommer transkriberas och analyseras utifrån Macdonald och Birdis (2020) uppfattningar av neutralitet. Den valda analysmetoden är idé- och ideologianalys, där uppfattningarna av neutralitet kommer användas som *idealtyper*. Hysing och Olssons (2012) beskrivningar av olika tjänstemannatyper kommer utveckla analysen ytterligare. Detta metodval och tillvägagångssätt är det jag anser är mest lämpligt för att utifrån mina förutsättningar kunna besvara uppsatsens frågeställningar.

I detta inledande kapitel har jag först introducerat ämnet för att sedan precisera uppsatsens inriktning i problemdiskussionen. Utifrån detta presenteras uppsatsens syfte och frågeställningar, som lägger grunden för resterande kapitel. I kapitel 2 presenteras tidigare

relevant forskning. I kapitel 3 presenteras uppsatsens teoretiska grund. I kapitel 4 motiveras val av insamlingsmetod, presentation av data samt analysmetod. I kapitel 5 presenterar jag undersökningens resultat. Detta är den empiriska data som hämtats i intervjuerna. I kapitel 6 analyseras resultatet i relation till teorin. Avslutningsvis kommer kapitel 7 där analysresultatet diskuteras i relation till tidigare forskning och ett bredare vetenskapligt sammanhang. Sedan fastställs slutsatser där uppsatsens frågeställningar besvaras.

Kapitel 2. Tidigare forskning

Utifrån uppsatsens ämne och syfte har tidigare relevant BoI-forskning delats upp i tre teman – *etik och professionella kärnvärden, neutralitet som professionsvärde samt bibliotekariers yrkesidentitet, aktivism och politiska engagemang*. Studierna har bland annat sökts fram i databaserna LISA, Scopus och Web of Science med olika versioner och kombinationer av sökord som *librarian, neutral, ethics, values, profession* och *activism*.

2.1 Etik och professionella kärnvärden

Bibliotekarieprofessionens allmänna etik och kärnvärden har inom BoI studerats på olika sätt, exempelvis utifrån innehåll, enhetlighet och legitimitet. Det är tydligt att det förekommer skilda uppfattningar kring vilka värden som bör följas, men även att de etablerade värdena inte tolkas på samma sätt (Gorman 2015; Foster & McMenemy 2012; Hansson 2018; Oltmann et al. 2022).

I en jämförelse av olika nationella bibliotekarieorganisationers etiska koder förekom skillnader mellan professionsvärdena i olika länder. Studien av Foster och McMenemy (2012) utgick från åtta kärnvärden presenterade av Gorman (2000, se Foster & McMenemy 2012). De 36 etiska koderna innehöll genomsnittligen fem av dessa värden, där de mest frekvent förekommande var *service, integritet* och *rättvisa i tillgång till information*. Minst populärt var värdet *rationalism*. Länders kulturella kontexter gjorde att det förekom stor skillnad i hur dessa värden beskrevs och värderades. Studien är begränsad till Gormans åtta kärnvärden, trots att fler värden – som exempelvis neutralitet – eventuellt skulle kunna uttolkas i de etiska koderna. Kärnvärden har även undersökts i relation till programaktiviteten *Drag storytimes*. Oltmann et al. (2022) har genom induktiv ansats studerat folkbibliotekariers uppfattade kopplingar mellan programaktiviteten *Drag storytimes* och American Library Associations professionella kärnvärden. Teman som framträdde är att aktiviteten kan ses som ett ställningstagande för kärnvärdet intellektuell frihet, samt att den väckt spänningar rörande bibliotekens neutralitet.

Forskning om bibliotekarieprofessionens etik kan också relatera till professionens legitimitet (Hansson 2018; Hansson 2017; Kann-Rasmussen 2022). Ett perspektiv som framförs av Hysing och Olsson (2012, s. 140–141) är att legitimitetsproblem i positionen som tjänsteperson kan motverkas genom en ökad professionalisering. En yrkesgrupp kan uppfattas som mer legitim av allmänheten om det finns ett förtroende relaterat till professionens kunskap och värden. Professionens värden bör dock gå i linje med den offentliga förvaltningens demokratiska uppdrag för att inte riskera en insnävning mot att endast verka för professionens egen vinning. Dokumentation är väsentligt i formulerandet av bibliotekariers professionsetik (Hansson 2017). Dokument som är etiskt vägledande har haft en legitimerande funktion för bibliotek och bibliotekarier i samband med organisatoriska och sociala förändringar. I Hanssons dokumentstudie analyseras bland annat stadgar, etiska koder och guider inom bibliotek med hjälp av dokumentteori och institutionell teori. Dokumenten kommer främst från USA, Storbritannien och Sverige. Tillgången av liknande dokument är stor och urvalet är möjligt att omvärdera. Trots detta bidrar den till en nyansering av bibliotekarieprofessionens legitimitet, särskilt med material från en svensk kontext, samt dokumentets roller i institutioner över lag.

2.2 Neutralitet som professionsvärde

Utöver BoI-forskning med ett brett perspektiv på etik och kärnvärden förekommer även flertalet studier med en mer specifik inriktning på värdet neutralitet. Ämnet har fått större uppmärksamhet de senaste åren (McMenemy 2021; Macdonald & Birdi 2020; Scott & Saunders 2021; Oltman et al. 2022), och i kapitel 1 påbörjades beskrivningen av det debatterade begreppets komplexa förhållanden.

Neutraliteten har studerats utifrån dess politiska och filosofiska grund. En kommunitaristisk kritik av neutralitet inom BoI förs fram av McMenemy (2021) som poängterar neutralitetsvärdets betydelse inom liberalismen. McMenemy kopplar samman värdet med autonomi och individualism som tillsammans kan ses om en del av en liberal etik. Han föreslår istället en kommunitaristisk etisk hållning inom professionen, som betonar ett samhälles sammanhållning och respekt. Detta skulle kunna genomföras genom att främja mångfald med en respektfull diskurs och en hänsyn till olika grupptillhörigheter.

Som tidigare nämnt är ett perspektiv att inte betrakta neutralitet som ett av bibliotekarieprofessionens kärnvärden, utan snarare som en del av kärnvärdena demokrati och intellektuell frihet (Oltmann et al. 2022). I en kvantitativ studie av bibliotekariers och övrig bibliotekspersonals definition av neutralitet har Scott och Saunders (2021) visat att

uppfattningen var relativt enhetlig och oftast innebar en objektiv inställning i deras förmedling av information. Övriga uppfattningar förekom mer sällan och innefattade bland annat att inte uttrycka åsikter, att vara opartisk och att inte välja sida i specifika frågor.

Till skillnad från Scott och Saunders kvantitativa ansats har Macdonald och Birdi (2020) med en fenomenografisk metod påvisat hur uppfattningar av begreppet skiljer sig både inom BoI-forskningen och bland yrkesverksamma bibliotekarier. Ett perspektiv som identifierats inom forskningen var att se neutralitet som ett positivt kärnvärde. De kritiska perspektiv som identifierades bestod snarare av hållningen att ett neutralt anspråk inte är möjligt och att det därmed alltid förekommer underförstådda värden. En annan uppfattning som identifierades var att bibliotek inte är neutrala, eftersom de är institutioner baserade på ett socialt ansvar. En slutlig uppfattning som identifierats var att det vardagliga arbetet omöjliggör en professionell neutralitet eftersom det på olika sätt är värdebaserat. De mer komplexa uppfattningar som identifierats i intervjuer med yrkesverksamma bibliotekarier anser jag i hög grad vara relevanta för uppsatsens frågeställningar. Uppfattningarna benämndes som ett kärnvärde, ett underordnat värde, ett mellanliggande ambivalent värde eller en kritiskt inställd uppfattning. Dessa kommer därför presenteras djupare i kapitel 3 och användas som underlag för uppsatsens analys.

2.3 Bibliotekariers yrkesidentitet, aktivism och politiska engagemang

Hållningen att professionen har ett socialt ansvar och värdebaserat uppdrag kan kopplas till forskning som berör bibliotekarier och olika former av aktivistiskt, socialt och politiskt engagemang. Studierna ger exempel på att delar av arbetet inom bibliotekarieprofessionen på olika sätt, historiskt och i nutid, har drivits av ideologiska eller aktivistiska idéer (Lee 2002; Adams 2009; Morrone & Friedman 2009; Quinn & Bates 2017; Kann-Rasmussen 2022).

Historiska perspektiv kring aktivism inom bibliotekarieprofessionen kan föras fram. Att främja social rättvisa och vuxnas tillgång till utbildning var några motiv till utvecklingen av folkbibliotek under det tidigare 1900-talet (Adams 2009). Aktivism inom bibliotekarieprofessionen under senare 1900-talet beskrivs av Lee (2002) där högskolebibliotekarier arbetat för feministiska förändringar inom högskolebibliotek. De kontroversiella kraven på förändringar möttes med kritik. Studien belyser de politiska dimensionerna av bibliotekarieprofessionen i kontexten av en bredare feministisk rörelse.

Mer nutida perspektiv på bibliotekariers organisering i grupp utforskas av Morrone och Friedman (2009) som studerat utvecklingen av det progressiva kollektivet *Radical Reference* (RR). Referenskollektivet motsätter sig det neutrala professionsvärdet och arbetar bland annat

för jämlikhet i tillgång till information. Bibliotekarien betraktas både som professionell och en samhällsmedborgare. Författarna menar att aktivism bör få ta plats i mötet med problem som privatisering, avprofessionalisering och integritet – både inom och utom professionens etablerade organisationer. En senare studie beskriver ett annat kollektiv, *Radical Librarians Collective* (RLC), som är verksamma i Storbritannien. Quinn och Bates (2017) ser kollektivet som ett motstånd mot en ökad neoliberalisering av högskolebibliotekens verksamhet och BoI som diciplin. RLC motsätter sig varufieringen av information och marknadisering av bibliotek.

En ytterligare aspekt som studerats är hur bibliotekarier berättigar sitt sociala och politiska engagemang. Kann-Rasmussens (2022) påträffar inget tydligt samband mellan bibliotekariers politiska engagemang och bibliotekens uppfattade legitimitet. Studien fokuserar på hur svenska och danska bibliotekaries engagemang i HBTQ-rörelsen och klimatrörelsen ges uttryck för på folkbibliotek, samt hur det berättigas. Legitimiteten kan påverkas av flera olika faktorer. Bibliotekens engagemang i klimatrörelsen kan kopplas till FN:s hållbarhetsmål och argumenten som används för att berättiga engagemanget är baserade på medborgerliga värden som anses gå väl i linje med bibliotekens. Däremot visade sig det lokalpolitiska styret i Sverige i några fall motsätta sig mångfaldsarbete. Bibliotek i några av dessa kommuner mötte en minskad politisk legitimitet. Detta skedde främst i kommuner där Sverigedemokraterna hade makt. Att arbeta med frågorna utifrån negativa riktlinjer som exempelvis vilka medier som *inte* bör köpas in kan också leda till minskad legitimitet. Det är då mer gynnsamt att istället välja att belysa och ge plats åt rörelsens perspektiv. En ytterligare studie visar att svenska bibliotekarier, till skillnad från danska, inte definierar sitt sociala engagemang som aktivistiskt, utan att deras arbete snarare motiveras utifrån att de verkar för samhällets bästa (Elbrønd Nissen & Kann-Rasmussen 2022).

Principen om armlängds avstånd är även relevant i frågor kring bibliotekarier och kulturpolitik. I tidigare forskning definieras principen utifrån att politiker inte kan uttrycka åsikter kring kvalitet på olika former av kultur som tilldelas offentliga medel (Hutchinson 1982, se Blomgren 2012). Den enhet som ansvarar för fördelningen av offentliga medel bör vara fristående med tillräcklig autonomi för att kunna undvika en politisk inverkan på kulturen (Mangset 2009, se Blomgren 2012).

2.4 Sammanfattning av tidigare forskning

Sammanfattningsvis visar dessa studier att det förekommer skilda uppfattningar kring bibliotekariers professionsvärden och hur de bör tolkas. Neutralitet är ett värde som, i och med

dessa skilda uppfattningar, fått en del uppmärksamhet inom forskningen. Forskningen visar också exempel på att politiskt engagemang kan vara drivande inom professionen. Merparten av forskningen är genomförd i en internationell kontext. Det är möjligt att svenska konnotationer till neutralitetsbegreppet skulle kunna visa sig vara särartade, särskilt med ett beaktande för den roll neutralitet spelat i Sverige historiskt. Min studie kommer bidra till en mer nyanserad förståelse av bibliotekariers syn på neutralitetsbegreppet utifrån relationen till ett politiskt engagemang, specifikt i en svensk kontext.

Kapitel 3. Teori

I detta kapitel kommer uppsatsens teoretiska delar presenteras. Först presenteras teoretiska perspektiv på professionsetik inom BoI mer generellt. Sedan följer de två teoretiska verktygen som kommer användas i analysen – Macdonald och Birids beskrivningar av neutralitet (2020) och Hysing och Olssons tjänstemannaroller (2012).

3.1 Teoretiskt ramverk – Professionsetik inom BoI

Uppsatsens undersökning av neutralitet som ett professionsetiskt värde görs i en kontext av tidigare teoretiska ingångar till professionsetik, både generellt och specifikt inom BoI. Hansson (2018) beskriver att frågan om ett yrke kan definieras som en profession kräver en uppfyllelse av specifika kriterier. Ett av dessa kriterier är om yrket har formulerade etiska riktlinjer eller en värdegrund. Bibliotekarieryket definieras generellt som en profession, men det är en teoretisk ingång som kan undersökas vidare. När bibliotekarieryket betraktas som en profession kan dock frågor ställas kring professionens etiska kärnvärden. Att arbeta i linje med kärnvärden kräver att de formuleras. Inom bibliotekarieprofessionens historia har etiska koder formulerats som ett direkt verktyg för att definiera professionen från tidigt 1900-tal till nutid. BoI-forskning som berör dessa etiska koder kan handla om praktisk hantering av professionsetiska dilemman, men med teoretisk anknytning. En annan inriktning är att genom olika jämförelser försöka utforma en allmän värdegrund eller kärna för professionen. Hansson menar att studerande av graden av enhetlighet i dessa koder dock är ett sätt att närma sig den teoretiska frågan som rör hurvida professionen har en kärna, eller om det perspektivet kan ifrågasättas. Vidare frågor kan ställas kring den allmänna professionsetikens funktioner, särskilt rörande dess tillämpbarhet (Hansson 2018). Utifrån detta är min uppsats en fortsättning på undersökningar av professionsetiska dilemman som kan uppstå, då i relation till den praktiska tillämpbarheten av värdet neutralitet.

3.2 Teoretiskt verktyg – Macdonald och Birdis beskrivningar av neutralitet

Jag kommer använda mig av Macdonald och Birdis beskrivningar av neutralitet som teoretisk grund i denna uppsats. Macdonald och Birdi (2020) presenterar ett fenomenografiskt utvecklat holistiskt ramverk för bibliotekariers uppfattningar av neutralitet. Dessa är uppdelade i fyra kategorier – *neutralitet som kärnvärde*, *underordnat värde*, *ambivalent värde* eller *dolda värden*. Författarna visar att dessa uppfattningar varierar utifrån tre dimensioner. Den första rör om neutralitet anses vara positivt eller negativt. Den andra huruvida värdet anses koherent och meningsfullt eller om koherens saknas. Den tredje dimensionen rör på vilka nivåer neutralitet behandlas, från individuell till institutionell, och vidare till samhällelig nivå. De fyra uppfattningarna kommer nu presenteras djupare.

3.2.1 Neutralitet som kärnvärde

Den första uppfattningen är att neutralitet är ett kärnvärde. Detta kärnvärde betraktas som positivt utifrån att det bidrar till att bibehålla värden som jämlikhet, rättvisa och balans. Neutralitet anses också vara både koherent och meningsfullt. Uppfattningen rör främst ett professionellt omdöme på individuell nivå. Exempelvis att den individuella bibliotekarien, i arbetet med beståndsutveckling och i mötet med användare, inte bör låta personliga åsikter ta plats. Bibliotekarier ska därmed inte göra värdebaserade bedömningar.

3.2.2 Neutralitet som underordnat värde

Den andra uppfattningen är att neutralitet är ett värde underordnat professionella skyldigheter och andra värderingar. Neutralitet betraktas då istället som något mer negativt. Det kan anses viktigare att värdera att politiska och juridiska ramverk följs. Ett annat perspektiv är att neutralitet underordnas ett socialt engagemang i lokalsamhället och mer progressiva värden. Trots den underordnade positionen anses neutralitet ändå vara koherent och meningsfullt. Uppfattningen berör samtliga nivåer. Neutraliteten kan underordnas enskilda individers agerande, ramverk och målsättningar på institutionell nivå samt bredare rörelser eller ideologier på samhällelig nivå.

3.2.3 Neutralitet som ambivalent värde

Den tredje uppfattningen är en ambivalent inställning till neutralitet. Här förekommer en förståelse för argumenten och motargumenten som förs både för och emot neutralitet. Det

saknas en tydlig skiljelinje mellan det neutrala och oneutrala och gränsen däremellan kan förändras. Trots att uppfattningen befinner sig mellan dessa positioner ses det ändå som ett koherent värde. Uppfattningen rör professionellt omdöme på en individuell nivå och karaktäriseras av en osäkerhet, exempelvis gällande situationer när en individ eventuellt bör ställa sig oneutral. Den rör också en institutionell nivå. Där kan frågor kring ickeneutralitet exempelvis gälla huruvida en viss bok bör finnas med i bibliotekets bestånd.

3.2.4 Neutralitet som dolda värden

Den fjärde uppfattningen utgörs av att neutralitet egentligen består av dolda, underliggande värden och att ett fullständigt neutralitetsanspråk är omöjligt. I detta ingår uppfattningen att neutralitet inte är ett koherent värde. Utifrån denna uppfattning blir neutralitet varken positivt eller negativt, utan snarare ett underminerat och ifrågasatt koncept. De dolda värdena är underliggande på samtliga nivåer. På individnivå kan det exempelvis gälla subjektivitet och bias. Det mänskliga har alltid en inverkan och neutralitet ses inte som ett eftersträvansvärt mål. Bibliotek ses inte heller som neutrala institutioner. Dolda värden inom BoI och klassifikations-system är relaterade exempel på institutionell nivå medan den samhällseliga nivån kan röra ett samhälles dominerande ideologier.

3.2.5 Sammanfattning

Macdonald och Birdis uppfattningar av neutralitet är utformade efter ett empiriskt material från sju intervjuer med bibliotekarier. Studien är baserad på en fenomenografisk metod. Informanterna till intervjuerna var yrkesverksamma inom folkbibliotek, högskolebibliotek och arbetsplatsbibliotek. Informanterna valdes med motivet att maximera variation, vilket också innefattar att de har olika lång erfarenhet som yrkesverksamma. Trots motivet bakom urvalet är det dock endast informanter från Storbritannien som medverkar. Det förekommer inte heller några skolbibliotekarier i studien. Bortsett från dessa invändningar är intervjumetoden, urvalet och utformningen av ett holistiskt ramverk de främsta anledningarna till att jag valde att använda studien i detta kapitel. Studiens kartläggande av ett helhetsperspektiv i kombination med min valda analysmetod, idé- och ideologianalys, är anledningar till att jag anser att Macdonald och Birdis uppfattningar av neutralitet har bäring som teoretisk grund i uppsatsen.

3.3 Teoretiskt verktyg – Hysing och Olssons tjänstemannaroller

Hysing och Olsson (2012) har beskrivit sex olika tjänstemannaroller för att illustrera hur politik kan förvaltas av tjänstepersoner på olika sätt. I uppsatsens inledande kapitel nämns bibliotekariens dynamiska roll och position som tjänsteperson inom offentlig förvaltning. Tre av Hysing och Olssons tjänstemannaroller – *byråkraten*, *närbyråkraten* och *aktivisten* – kommer användas som ytterligare teoretiskt verktyg i uppsatsen. De resterande tjänstemannarollerna är *den politiserade tjänstemannen*, *entreprenören* och *direktören*. Samtliga av författarnas tjänstemannaroller kan vara relevanta för analysen av resultatet, men i och med uppsatsens omfång läggs ett fokus på tre väsentliga typer.

En byråkrat, eller tjänsteperson, utövar sin tjänst utifrån en tydlig indelning i över- och underordning (Weber 1947, se Hysing & Olsson 2012, s. 40). Byråkratens verksamhet följer reglerade styrdokument som ofta är offentliga eller lagstiftade. Egna värderingar och åsikter ska inte påverka agerandet i tjänsten (Weber 1948, se Hysing & Olsson 2012, s. 41). Ett ytterligare kännetecken är krav på att ha genomfört en reglerad utbildning som leder till en specifik expertis. Att agera utifrån expertisen innebär också att agera neutralt och opartiskt. En oberoende position bidrar till en ökad legitimitet för byråkraten och främjas av en säker anställning (Hysing & Olsson 2012, s. 41–42).

En närbyråkrat är en tjänsteperson som har direktkontakt med samhällets medborgare. Denna position kan ha en påverkan på tjänstepersonens förståelse för de regler och styrdokument som präglar arbetet. Närbyråkraten förekommer ofta långt ner i förvaltningshierarkin. Kontakten med medborgare är mycket större än med makthavarna. I och med denna distans till makthavarna får närbyråkraten ett visst handlingsutrymme i utövandet av tjänsten. Detta leder till ett inflytande över specifika utfall som påverkar medborgare. Med en sådan makt över medborgare har tjänstepersonen också en makt över medborgares upplevelser och uppfattningar av offentliga institutioner (Hysing & Olsson 2012, s. 70–71).

Aktivisten är en tjänsteperson som i sin offentliga tjänst motiveras av ett eget engagemang för en specifik samhällsförbättring. Istället för att agera utifrån det neutrala idealet görs arbetet i linje med personliga och egna värden (Hysing & Olsson 2012, s. 106). Aktivisten är därmed insatt i hur politiken formas, inte bara i hur politikens beslut ska tillämpas (Lundquist 1998, se Hysing & Olsson, 2012 s. 106). Aktivistens position som tjänsteperson med dess specifika ideal gör att hen inte kan dela sina politiska åsikter öppet. Aktivisten skapar istället ett inflytande med hjälp av nätverk, andra kontakter och sin expertis.

Tjänstemannarollerna är ytterligare idealtyper som kan användas för att fördjupa uppsatsens analys utifrån ett relevant perspektiv som inte synliggörs i Macdonald och Birdis beskrivningar av neutralitet. Det är dock en mer generell beskrivning av tjänster inom offentlig förvaltning och rör inte bibliotekarier specifikt. Hysing och Olsson beskriver tjänstepersoners specifika expertis, men i tjänstemannarollerna nämns inte heller att tjänstepersoner även kan tillhöra en profession. Utifrån detta är det just tillsammans som de teoretiska verktygen förväntas kunna bidra till att synliggöra bibliotekarieprofessionens unika kontext.

Kapitel 4. Metod

I detta kapitel kommer uppsatsens olika metoder presenteras – insamlingsmetod, sedan presentation av data och sist analysmetod.

4.1 Insamlingsmetod

Den valda insamlingsmetoden för studien är kvalitativ semistrukturerad intervju. En kvalitativ metod genererar kunskap om individers sociala verklighet och uppfattningar. Den utgår från antaganden om att människan konstruerar verkligheten genom tolkning (Bryman 2016, s. 61). Att genomföra kvalitativa intervjuer är enligt Bryman (2016, s. 561–562) därför passande för studier som undersöker informanternas egna perspektiv. Målet är att generera detaljrika svar och att tillåta en större flexibilitet i de ämnen som tas upp. Den semistrukturerade intervjun är en form av kvalitativ intervju som utgår från en förberedd intervjuguide. Intervjuguiden består av en lista med specifika ämnen som kommer behandlas. Ordningen kan dock ändras och nya relevanta frågor kan uppstå (Bryman 2016, s. 563).

Valet av denna metod grundar sig i problemformuleringen och frågeställningarna. Frågeställningarnas formulering motiverar det strategiska urvalet av informanter. Informanterna behöver uppfylla krav på att både vara yrkesverksamma bibliotekarier och aktiva medlemmar i en organisation eller förening. Fyra informanter intervjuas individuellt och intervjuerna uppskattas vara i cirka en timme. Något som kommer beaktas är att intervjuer kan variera mycket i tid (Bryman 2016, s. 578). Antal intervjuer är bland annat uppskattat utifrån en balans mellan tillgänglig tid och ett tillräckligt omfattande material, men även med beaktning för möjligheten att uppnå en mättnad i de teman som behandlas. Utifrån att antalet personer som uppfyller kraven är uppskattningsvis lågt har jag även behövt ta hänsyn till praktiska förutsättningar gällande att nå informanter som vill ställa upp samt överväga hur anonymiseringen av informanterna bör hanteras. Uppsatsens urval har därför präglats av

tillgången till informanter som uppfyllde kraven på en bibliotekarietjänst och ett politiskt engagemang. Alla informanter är engagerande partipolitiskt. De flesta bibliotekstyper är representerade, men det förekommer ingen högskolebibliotekarie.

Valet av metod grundar sig även i att det som ska undersökas är bibliotekariernas egna idéer och perspektiv på sina olika roller samt hur de kan kombineras. Bryman (2016, s. 565) påpekar hur intervjuguiden bör utformas med en koppling till studiens forskningsfrågor. Intervjuguidens frågor är också öppet formulerade och indelade i teman. Det första temat rör synen på neutralitet i bibliotekarierollen och kan kopplas till studiens samtliga forskningsfrågor. En del av frågorna under temat neutralitet liknar eller är inspirerade av intervjufrågorna i Macdonald och Birdis (2020) studie. Detta eftersom deras studie delvis är genomförd med samma metod och även kommer ligga till grund för uppsatsens analyskapitel. Det andra temat rör politiskt engagemang. Här är frågorna utformade för att på ett uttömmande sätt skapa en förståelse för hur de bakomliggande värdena som skapat engagemanget i en organisation ser ut. Det tredje temat rör hur kombinationen av rollerna har påverkat informanterna i deras yrkesroll, med en koppling till uppsatsens första forskningsfråga. Frågornas utformning är både generella och specifika. De generella frågorna öppnar upp för informantens egna associationer. De mer specifika frågorna rör bland annat specifika scenarier eller dilemman. Dessa frågor är utformade för att hjälpa informanten konkretisera ämnena som diskuteras. Den andra forskningsfrågan berörs implicit i delar av intervjuguiden och är induktivt utformad utifrån resultatets innehåll.

Transparens är eftersträvänsvärt i uppsatsen men utifrån ämnets känslighet har jag också tagit hänsyn till informanternas integritet. Alla personuppgifter har behandlats med ett informerat samtycke av de medverkande. Jag har även valt att inte ställa direkta frågor om vilka organisationer de är aktiva i eftersom det är en extra känslig personuppgift enligt EU:s dataskyddsförordning ((EU) 2016/679). Vilka specifika organisationer det rör sig om har inte ansetts vara nödvändigt för att kunna besvara forskningsfrågorna som fokuserar på individens perspektiv. Eftersom informanterna är yrkesverksamma bibliotekarier förväntar jag mig att de har förmåga att diskutera och resonera kring forskningsfrågornas ämnen som berör professionen, men en del operationalisering krävs i formuleringen av frågorna i intervjuguiden.

Avsikten med den kvalitativa ansatsen är att ge en nyanserad bild av dessa informanternas uppfattningar. Det betyder att uppsatsens resultat inte ska ses som en allmän sammanfattning eller totalbild av bibliotekariers perspektiv på de aktuella frågorna, utan istället ämnar att skapa en djupare och mer nyanserad kunskap kring hur några bibliotekarier betraktar och förstår sitt agerande i den professionella rollen.

4.2 Presentation av data

Det konkreta materialet jag haft tillgång till efter datainsamlingen är inspelningar av de genomförda intervjuerna. Detta förutsätter att informanterna tidigare godkänt att bli inspelade. Att föra detaljerade anteckningar medan intervjun pågår kan vara distraherande (Bryman 2016, s. 578). Eftersom jag genomfört intervjuerna ensam har jag endast antecknat om det inträffat något jag uppfattar som väsentligt, men som inte dokumenterats genom inspelningen. Efteråt har inspelningarna transkriberats och analyserats. Det är viktigt att beakta att transkribering av intervjuer är tidskrävande och lätt blir ett stort material. Samtidigt kan det motiveras eftersom det ger tillgång till informanternas exakta uttalanden och ordval (Bryman 2016, s. 579). Transkriberingen är detaljerad och citeringar har därmed behövt förkortas. Detta leder till många hakparenteser i presentationen av resultatet. Förkortningarna är utförda med intentionen att presentera kärnan i innehållet.

4.3 Analysmetod

I och med det transkriberade materialets omfattning är det rimligt att börja analysera materialet kontinuerligt under intervju- och transkriberingsprocessen. Det kan hjälpa mig att börja ta mig an materialet och göra mig uppmärksam på eventuella teman som framkommer tydligt (Bryman 2016, s. 579).

Den analysmetod som kommer användas för resultatet av intervjuerna är en idé- och ideologianalys. Denna metod är passande för olika empiriska material samt för att undersöka både individers och organisationers ideologiska ståndpunkter (Bergström & Svärd 2018, s. 169). Analysmetoden är baserad på en hermeneutisk kunskapssyn, vilket innebär att människan anses vara meningsskapande genom språket och kontinuerligt genererande och tolkande av idéer och sin omvärld (Howarth & Glynos 2007, se Bergström & Svärd 2018, s. 139). Vetenskapsteoretiskt kan även frågan om möjligheten att studera idéer ställas. Idéerna studeras här genom det indirekta och empiriska sätt människor uttrycker dem på, i detta fall kommunicerat genom tal (Bergström och Svärd 2018 s. 139). Syftet med analysmetoden är här att *beskriva* informanternas idéer genom hur de uttrycker sina värden, beskrivningar och föreskrifter (Bergström & Svärd 2018, s. 170). Min uppsats kommer fokusera på idéer om neutralitet. Bergström och Svärds användande av begreppet *idé* tolkas i denna uppsats ihop med begreppet *conception* som jag översatt till *uppfattning*. Idéerna kommer kategoriseras och jämföras utifrån deduktivt konstruerade *idealtyper*. Dessa idealtyper kan baseras på tidigare teori och forskning, men har som syfte att belysa särskiljande drag och inte att motsvara en

empirisk verklighet. Användandet av begreppet *ideal* betyder därmed inte att det är det rätta eller föredragna som beskrivs. Det första steget i analysen är att identifiera idéer som är relevanta för undersökningen. Därefter analyseras det empiriska materialet i relation till huruvida dess delar motsvarar de olika idealtyperna (Bergström & Svärd 2018, s. 147–149).

Det teoretiska verktyg som kommer kombineras med ideologianalysen av resultatet från intervjuerna är Macdonald och Birdis (2020) fyra olika uppfattningar av neutralitet som identifierats hos bibliotekarier. De fyra uppfattningarna om neutralitet kommer användas som en deduktiv modell av idealtyper. Det andra teoretiska verktyget som kommer användas på ett liknande sätt är tre av Hysing och Olssons (2012) tjänstemannatyper. Jag har valt denna analysmetod utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar samt att den passar väl ihop med min valda insamlingsmetod (Bergström & Svärd 2018, s. 138). Båda verktygen är relaterade till studiens andra forskningsfråga, medan den tredje teoretiska forskningsfrågan fokuserar på Madonald och Birdis modell. En fördel med användandet av idealtyper är att det möjliggör en tydlig organisering av det empiriska materialet. En nackdel är dock risken för att med ett specifikt fokus påtvinga de förutbestämda idealtyperna på ett material som egentligen inte passar in (Bergström & Svärd 2018, s. 166). Detta är något jag kommer beakta i mitt arbete genom att lämna utrymme för informanternas egna idealtyper av neutralitet och tjänstemannaroller, trots att de kanske inte passar in i de tidigare beskrivningarna.

Kapitel 5. Resultat

Resultatet av de fyra intervjuerna kommer presenteras här. Svaren från varje informant är sammanfattade och har tematiserats. Resultatets teman är *neutralitetens utmaningar*, *neutralitetens möjligheter*, *det politiska i bibliotekarierollen* samt *spänningar i kombinationen av rollerna*. Inledningsvis presenteras även informanterna närmre. Namnen som används för informanterna är pseudonymer.

Annika arbetar som bibliotekarie på ett mellanstort sjukhusbibliotek. Arbetet är riktat mot personal och består främst av informationssökning i databaser. Annika har tidigare även flera års erfarenhet av arbete på folkbibliotek. Niklas arbetar på folkbibliotek som barnbibliotekarie och kulturproducent. Han har tidigare arbetat som biblioteksassistent på olika bibliotek och på en satsning med *Stärkta bibliotek* riktat mot barn och unga. Maria arbetar på folkbibliotek, vid en centraliserad enhet för inköp och katalogisering, och har ett fokus på barn- och ungdomslitteratur. Hon utför även en del arbete på barnavdelningen och är med i strategiska grupper för HBTQI-verksamhet och för barn och unga. Alexander jobbar på ett bibliotek med delad tjänst som folkbibliotekarie och gymnasiebibliotekarie. I folkbibliotekstjänsten hanterar

han medier på ungdomsavdelningen, serier och poesi. Han möter användare under pass och hanterar även bibliotekssystemet och tidskrifter. På gymnasiet arbetar han bland annat med biblioteksintroduktioner, informationssökningskurser, Legimus, gymnasiearbeten och andra samarbeten med lärare.

5.1 Neutralitetens utmaningar

Ett tema som framkommer i intervjuerna är de utmaningar som uppstår i arbetet med neutralitet som professionsvärde. Alla informanter beskriver olika svårigheter och dilemman som kan uppstå, både utifrån frågor kring begreppets innebörd och dess praktiska tillämpning.

Annika menar att det varken är möjligt eller önskvärt att nå neutralitet i bibliotekarierollen, utan att etiska riktlinjer och värderingar är viktigare. Hon ser inte heller neutraliteten som enhetlig. På folkbibliotek nämner hon inledande att man inte ska ”förhålla sig värderande till material man köper in eller tillhandahåller” (Annika). På sjukhusbibliotek förekommer däremot andra krav på ett värderande förhållningsätt, främst i relation till att granska olika källors evidensgrad utifrån andra kriterier. Att köpa in böcker utan vetenskaplig kvalitet kan mötas med kritik. Hon menar därmed att neutralitet inte är något hon tänker på i sitt dagliga arbete. I arbetet på folkbibliotek fanns en skillnad med en förväntan om neutralitet från ledning och politiker. I den rollen upplevdes vissa inköpssituationer som komplicerade. Det fanns en skillnad i bedömningen av kvalitet mellan fack- och skönlitteratur där ett avstånd från att köpa in kontroversiella fackböcker av lägre kvalitet präglades av en rädsla för anklagelser om aktivism och att hamna i ”medialt blåsväder”. Samtidigt anses ett inköp av boken som ett gynnande av ”det här obskyra, nazistiska bokförlaget i USA” (Annika).

Annika lyfter också att en av utmaningarna med neutralitet utifrån biblioteken som en del i totalförsvaret och ifrågasätter en neutral inköppolicy:

Det pratas ju jättemycket i media om att man inte ska vara nyttig idiot och gynna fel intressen och så. [...] min motfråga är ju om inte biblioteken blir just den där nyttiga idioten, om man då köper in varenda konspirations-teoretisk bok som finns att tillgå? Eller liksom allt möjligt som olika foliehattar producerar runt om i världen. Jag har jättesvårt att se ... hur det skulle gynna oss ... överhuvudtaget som institution. (Annika)

Med biblioteken som en del i totalförsvaret är det också komplicerat att definiera vem bibliotekarier ska vara neutral gentemot eller ta ställning för. Vidare resonerar hon kring kontextens betydelse för hur neutralitetsbegreppet används. Hon ifrågasätter att neutralitet

förekommer som ”faktiskt tillstånd” eftersom det definieras i en specifik kontext präglad av olika sammanhang och aspekter av professionen.

Neutralitet anses inte kunna vara det enda värdet professionen baseras på enligt Annika, dels för att det är svårdefinierat, dels för att professionen måste arbeta utifrån fler viktiga värden. Hon anser att mänskliga rättigheter och inkludering är viktigare. Andra viktiga aspekter i professionen är folkbildning och bemötande. I hennes eget arbete värderar hon professionalism och resonerar att neutralitet dock kan ses som en del i det. Samtidigt anser hon att det vetenskapliga sammanhanget gör källkritik och ett kritiskt förhållningssätt gentemot avsändare viktigare. Det är viktigt att ha en helhetssyn och en domänanalys av arbetets sammanhang.

Situationer blir komplicerade när de olika värdena motsäger varandra. Annika nämner att hon exempelvis skulle kunna ta ställning mot riktlinjer om att angiva papperslösa. ”Det strider ju på jättemånga sätt mot [...] allt etiskt som jag skulle säga ingår i [...] bibliotekarierprofessionen. Där skulle det ju absolut kunna bli fråga om ställningstaganden ... tänker jag. Och jag har jättesvårt att se hur man skulle vara neutral till det.” Annika resonerar även kring ställningstaganden och att uppfattas som aktivist:

...för jag upplever ju liksom att bibliotekarier ses ju som aktivister främst av människor som har en viss ideologisk uppfattning. Och med aktivism så menar man ju då att man till exempel [...] är positiv till att försöka rädda miljön eller att människor ska ha rättigheter. Det är oftast det som avses med aktivism ... och då funderar jag ju lite grann kring att [...] om det önskvärda då är att vara totalt neutral inför det här? Då känns det ju som att det blir svårt att leva upp till andra, men ibland lagstadgade och då ibland åtminstone etiskt viktiga ... ställningstaganden. (Annika)

Niklas är istället ambivalent till möjligheten att uppnå neutralitet i bibliotekarierollen. En utmaning med neutraliteten är specifikt i mötet med användare. Användare är i princip helt fria att uttrycka sig, medan han uppfattar att det egna agerandet i yrkesrollen ska präglas av en neutral professionalitet. Dilemman i relation till att agera neutralt förekommer mest i möten med användare eller i konflikter användare emellan. Ett exempel är en situation där en användare på ett rasistiskt sätt förolämpat en annan. Att agera i sin yrkesroll uppfattar han vanligtvis är att inte ta strid för en viss sida, men i detta fall uppfattade han att ett ställningstagande mot förolämpningen var okej eftersom han kunde luta sig mot att biblioteket ska vara öppet för alla. I den situationen uppfattade han därmed att de personliga åsikterna gick i linje med yrkesrollen. I andra situationer upplever han att besökare medvetet kan uttrycka sig

politiskt eller kontroversiellt med syftet att generera en bekräftelse eller reaktion. I sådana situationer har han inte ”svält det betet” och avstått från en diskussion.

Maria tror att utmaningarna med att arbeta utifrån neutralitet som värde ligger i att det är ett komplext begrepp som många tillskriver olika innebörder. Det är lätt att tolka det som att man inte får ta ställning, vilket blir omöjligt i yrket eftersom det utgår från informationsförmedling och att göra urval. Information kan inte vägas helt jämnt och neutralitet innebär inte en statisk balans mellan olika åsikter. Samtidigt menar hon att det ändå krävs en förståelse för agerandets konsekvenser, och att det är något som måste beaktas aktivt. ”Lika mycket som vi jobbar med information så måste vi också förhålla oss till desinformation” (Maria). Hon märker att arbetet med HBTQI-verksamhet också har gjort att frågor kring neutralitet aktualiserats. ”För det finns ju en, tyvärr, hyfsat stor grupp som menar att det är [...] liksom propaganda i sig, att jobbar man fokuserat med den här typen av frågor [...] så är vi inte neutrala. Vilket jag inte håller med om. Men [...] det är ju någonting vi måste förhålla oss till” (Maria). Att möta användare som ifrågasätter HBTQI-verksamheten gör att hon personligen måste försvara den, men då i rollen som representant för verksamheten.

Alexander tror, likt Annika, att det är omöjligt att vara neutral i bibliotekarierollen. Han betraktar bibliotekarierollen som en slags intermediatör mellan information och användare, vilket förutsätter att urval måste göras utifrån kriterier. ”Det står uttryckligen i bibliotekslagen att man ska ha fri åsiktsbildning. Men man ska också kunskapsförmedla och de här värderingarna – kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning [...] kan stå i konflikt med varandra” (Alexander). Trots denna konflikt tror han dock att det finns en poäng i att eftersträva neutralitet som ett ideal:

Det finns inga neutrala inköp eller urvalsprinciper. Så att de här två sakerna, det är en spänning, den är nog helt olöslig. Det ligger liksom i vårt yrkes paradoxala natur, att vi måste agera mellan de här två sakerna. Vi är inte värderingsfria, vi är inte neutrala, men det kan finnas en poäng i att ha det som [...] mål. (Alexander)

Neutralitet är inte ett värde han tänker på i det dagliga arbetet, men det kan aktualiseras vid dilemman. Han värderar åsiktsfrihet när det kommer till att hjälpa låntagare få tag på källor som kan uppfattas som kontroversiella. Han har exempelvis tidigare valt att fjärrlåna in texter av Stalin till en elev. Dilemman kring kontroversiella böcker har diskuterats på möten, men det finns inga förutbestämda rutiner kring hur de kan hanteras. Det kan också uppstå dilemman gällande kategorisering, hyllplacering och skyltning. Han beskriver exempelvis att han inte

skulle placera en pseudovetenskaplig bok som förnekar klimatförändringar bredvid böcker om naturvetenskap och miljö. Han vill inte blanda pseudovetenskapliga böcker med fakta om klimatförändringar, trots att de kanske är under samma klassifikation i SAB-systemet. Vid en skyltning om klimatförändringar skulle han inte heller välja en bok som är förnekande. ”Det är ju faktiskt fel. [...] Man tar ju ställning. Ja, klimatförändringarna är på riktigt” (Alexander). Samtidigt kan värderingen om åsiktsfrihet uppfyllas genom att ändå låta pseudovetenskapliga böcker finnas i biblioteket, dock under en annan hyllkategori. Han nämner även att dilemman kring ställningstaganden kan uppstå när besökare eller kollegor uttrycker kontroversiella personliga åsikter, med exempelvis islamofobiska eller konspiratoriska insinuationer. I sådana fall vill han ta ställning och säga emot. En utmaning Alexander ser med att arbeta utifrån neutralitet som värde är risken att råka skapa en ”falsk balans”. ”Men om vi skulle bjuda in någon som pratar om klimatförändringar, att man skulle bjuda in någon som förnekar klimatförändringarna och skapa den balansen. [...] Det tror jag är väldigt farligt. Om vi skulle ta efter det i biblioteksrummet och även i våra samlingar” (Alexander).

Resultatet visar att arbete utifrån neutralitet som professionsvärde kan vara en utmaning på olika sätt. Informanterna beskriver bland annat att det är svårt att definiera vad som menas med begreppet (Annika, Maria). De visar också att neutralitet blir komplicerat i relation till det urval som måste göras i bibliotekarierollens informationsförmedling, exempelvis vid inköp (Annika, Maria, Alexander).

5.1.1 Politikerintrång och principen om armlängds avstånd

En specifik aspekt av utmaningarna med att arbeta utifrån neutralitet som professionsvärde är relaterad till politikerintrång och principen om armlängds avstånd. Detta diskuterades av informanterna som både hypotetiska och tidigare upplevda dilemman (Annika, Niklas, Alexander).

Niklas tror att dilemman i relation till användare kommer fortsätta förekomma, men att ett större dilemma kan bli att behöva ta ställning mot högre styrning eller politiker. Han tror att det finns en större risk för detaljstyrning och att principen om armlängds avstånd inte accepteras.

...det har jag också varit med om, [...] där man stått i ett dilemma där vi har programverksamhet och politiker har åsikter om det. [...] Jag tycker vi har varit förskonade från den hårda typen av [...] politikerintrång. [...] om man kopplar det till neutralitet så är det ju mycket svårare om [...] arbetsgivaren

[...] börjar ha åsikter om programverksamhet. [...] att då liksom ty sig mot [...] armlängds avstånd eller den typen av principer för att kunna hålla en neutralitet. Vi ska ju, enligt mig då, vara neutrala mot både liksom låntagare och politiker. (Niklas)

Han har redan tidigare visat motstånd mot politikerinrång i bibliotekets aktiviteter genom att påpeka att det är bibliotekets uppgift att hantera. Detta motiveras också utifrån en idé om neutralitet. ”...att politiker inte ska kunna påverka program är ganska centralt för att [...] vi ska kunna utöva vårt arbete. Så i den aspekten ska vi ju vara neutrala och där har jag nog upplevt att jag agerat utifrån det” (Niklas).

Annika talar istället om principen om armlängds avstånd utifrån hennes position som politiker:

Alltså en jätteviktig åsikt [...] är ju att kulturen ska vara helt fri från politiken. [...] och där känner jag ju att man verkligen bottnar när man har jobbat i kulturbranschen själv [...] och har sett exempel på motsatsen. Så där känner jag ju att man ganska benhårt ... står emot alla typer av 'Ah men borde vi inte kanske fundera på om det ska vara vissa kriterier för det här och det här?', så slår man ju nästan helt bakut och ba 'Nej! Det ska inte vara några kriterier alls!' [skratt] 'Vi ska bara hålla oss jättelångt borta!'

För Alexander är politikerinblandning ingenting han upplevt i sin yrkesroll tidigare, men han tror att det kan finnas en risk i framtiden. I sådana situationer kan eventuella ställningstaganden bli aktuella. ”Där tror jag det är väldigt viktigt att bibliotek står på sig, faktiskt” (Alexander). Han tror att det är viktigt att då veta vilka processer som är gällande för att kunna avgöra hur biblioteket ska kunna agera.

...men det blir ju såklart svårare och svårare om— låt säga att samhällsutvecklingen [...] går i en slags fascistisk riktning. Då tror jag det blir svårare att upprätthålla ... det idealet. För det idealet bygger ju [...] på att det finns en gemensam grund, vi ändå tycker att 'det här är spelplanen' och [...] då finns det ett värde i att [...] ha ett öppet torg där åsikter kan brytas mot varandra. Men om någon plötsligt vill underminera hela det torget och vill undergräva människors rättigheter eller underminera offentligheten eller demokratin, då [...] kan inte vi vara neutrala mot det. För det handlar ju mer om, det handlar om demokratins överlevnad. Det är den här toleransparadoxen. Så att ja, men neutralitet förutsätter att man [är] överens

om vad man [...] är eniga om. Som demokrati, åsiktsfrihet, yttrandefrihet... (Alexander)

Maria nämner kort att hon också upplever en oro kring att i framtiden behöva förhålla sig till politikerinblandning och genomföra saker hon inte håller med om ideologiskt.

5.2 Neutralitetens möjligheter

Informanterna för även fram att det finns möjligheter med att arbeta utifrån neutralitet som professionsvärde. En likhet mellan informanterna var att neutralitet ansågs mest relevant i det direkta bemötandet av användare.

Trots sin kritiska inställning till värdet nämner Annika några positiva aspekter. På folkbibliotek ser hon möjligheter med neutralitet gällande inköp av skönlitteratur i olika genrer med ett fokus på tillhandahållande, snarare än värderande. Utifrån ett läsfrämjande perspektiv anser hon att det är viktigare att utgå från inköpsförslag än ”tillräckligt hög litterär kvalitet” (Annika). I sin tjänst på sjukhusbibliotek blir neutralitet aktuellt i presentationen av källor gentemot användare, men det kräver fortfarande en källkritisk hållning som bibliotekarie. Det förekommer också en neutralitet gentemot andra aktörer som exempelvis databasleverantörer.

Niklas associerar neutralitet med att skilja på det personliga och arbetet, främst gentemot låntagare och i mindre utsträckning gentemot kollegor. Det personliga rör exempelvis politiska åsikter eller trosuppfattning. Han relaterar även neutralitet till en öppenhet som behövs i bibliotekens demokratiarbete. Han tror att det är viktigt att vara medveten om att alla alltid kommer ha egna åsikter och därmed vara uppmärksam på hur de framkommer. Det är viktigt att kontinuerligt undersöka om han agerar utifrån godtycke eller i linje med yrkesrollen. En sådan medvetenhet gör det enklare att komma närmare neutraliteten i professionella sammanhang. Han uppfattar också att det är viktigt att agera neutralt och utifrån fri åsiktsbildning när låntagare frågar om specifika böcker. De personliga åsikterna är inte relevanta i den situationen. En ytterligare möjlighet som finns med att arbeta utifrån neutralitet som värde anser han är att främja biblioteket som en mötesplats. ”Biblioteket är ju för mig en mötesplats [...] både [...] i mötet med litteratur, men också i mötet mellan människor, [...] det är ju [...] ett viktigt forum och kommer fortsätta vara *ännu* viktigare [...] den närmsta tiden, [...] för människor att mötas [...] från olika typer av bakgrunder” (Niklas). Att arbeta utifrån neutralitet kan då ses som en del av att biblioteket ska vara öppet och välkomnande för alla.

Maria tror inte att neutralitet i bibliotekarierollen innebär att det är otillåtet att uttrycka några åsikter. Hon tycker det är möjligt att ta ställning, men inom neutralitetsbegreppet. Som

tjänsteperson måste man förhålla sig till de lagar, regler och värden som verksamheten utgår från, exempelvis fri åsiktsbildning och inkludering, på olika sätt. ”Jag kan *tycka* saker, men jag kan inte *förmedla* det hur som helst när det handlar om min personliga ståndpunkt, utan där måste jag ju hela tiden förhålla mig till vad min verksamhet förmedlar” (Maria). Hon anser att det är möjligt att uppnå neutralitet i bibliotekarierollen genom att göra medvetna val utifrån att en del ställningstaganden tillåts ingå. Ett exempel är ”...’alla människor är lika värda’. Det är ett ställningstagande som är förankrat i det som styr vår verksamhet...” (Maria). Hon ger ett ytterligare exempel:

...men det finns ju uppenbarligen folk som tycker att vi ska inte tillhandahålla material på andra språk än svenska och de nationella minoritetsspråken. Och när vi gör det så kan det ju ses som att vi inte är neutrala [...] för att det går emot vad en viss grupp i samhället anser, men det är ju också något som står i bibliotekslagen att vi ska göra så då är det ju ett uppdrag som inte egentligen är ett ställningstagande... (Maria)

I det dagliga arbetet kan frågor kring neutralitet uppstå när Maria hanterar inköpsförslag. Hon kan ha personliga åsikter om att en bok inte bör finnas på biblioteket men det är endast väsentligt om hon utifrån ett verksamhetsperspektiv, exempelvis genom mediepolicy eller andra styrdokument, kan motivera sitt val att neka inköpet. Frågar en användare om boktips kan hon vara mer personlig, men det finns fortfarande ett verksamhetsfokus. Ett annat sätt att tolka neutralitet är dock att bemötandet av användare ska vara öppet och neutralt, att det inte ska präglas av förutfattade föreställningar och förväntningar. Möjligheterna med att arbeta utifrån neutralitet som värde tror Maria handlar om att skapa en medvetenhet och att undersöka begreppet, både mot besökare och bland kollegor. Det är:

... någonting vi kan jobba med [...] i arbetsgruppen. Men där tänker jag att ... det mer handlar om en liksom pågående diskussion kring hur vi ska förhålla oss till neutralitet snarare än liksom... Vi kan ju inte skapa någon neutralitet [...] eller så utan [...] det handlar om att, ja men prata om den informationsförmedling vi gör på olika sätt. (Maria)

Alexander ser möjligheter med att arbeta med neutralitet som ideal. ”Alltså [...] jag tror inte folk blir nazister bara för att vi har *Mein Kampf* på biblioteken. [...] Det vore nog att lägga för stor makt på bokens betydelse. Det är större samhällsförändringar som påverkar hur människor tror och tycker. Så jag tror ändå att det finns ett värde i att försöka ha en mångfald av värderingar och åsikter på ett bibliotek” (Alexander). Han tycker det är eftersträvansvärt att ha ett neutralt

och professionellt förhållningssätt i bemötandet av låntagare, speciellt när de efterfrågar specifika medier. Han betonar däremot vikten av att kurera samlingen och att hålla vissa genrer åtskilda. Alexander tycker neutralitet är ett viktigt värde och kopplar det till människors förtroende till biblioteken och professionen. ”Det är ett stort ord att ta i sin mun, men jag tror [...] att det är väldigt viktigt för demokratin. Att det finns... Ja, åsiktstorg där åsikter kan stå mot varandra” (Alexander). Att värna om neutralitet är ett sätt att värna om professionen, trots att han inser att det inte går att vara helt neutral. Samtidigt är andra värden också viktiga, som exempelvis kunskapsförmedling, att biblioteket ska vara till för alla och anpassat efter användarnas behov. ”Jag har svårt att säga någonting som är viktigast faktiskt.”

5.3 Det politiska i bibliotekarierollen

Informanterna resonerade på olika sätt kring huruvida deras politiska engagemang haft en påverkan på deras yrkesutövning. De förde också skilda resonemang kring huruvida de betraktar bibliotekarierollen som politisk. Informanterna visar på en vilja att separera det politiska engagemanget från yrkesrollen, men även att de värden som är centrala i båda rollerna ofta går i linje med varandra (Annika, Niklas, Maria, Alexander).

Annika är engagerad i klimatfrågan, ökad jämlikhet, segregation och till mindre del i kulturpolitiska frågor. Hon är fritidspolitiker, sitter i nämnd och är ordförande i sitt parti. Hon valde att engagera sig i kulturnämnden efter hon lämnat sin tidigare tjänst i kulturbranschen och på folkbibliotek. De värden som är centrala för henne i den politiska organisationen är jämlikhet och solidaritet, samt att alla ska ha och ges så lika förutsättningar som det går. Annika uppfattar inte att hennes politiska engagemang har påverkat henne i den nuvarande yrkesrollen eftersom de upplevs verka långt ifrån varandra. Hon beskriver dock att erfarenheten i kulturbranschen har påverkat henne i politiken genom sitt tydliga ställningstagande kring att följa principen om armlängds avstånd. Detta värnande om principen om armlängds avstånd kan dock tolkas som att hon ändå påverkas av sina erfarenheter. Att kombinera det politiska engagemanget med arbete på folkbibliotek tror hon att det hade kunnat vara stärkande eftersom valet av yrke ofta går att relatera till värderingar som återfinns i partiet. ”Jag tycker ju att bibliotek *är* [...] en utjämnande faktor i samhället, eller *ska* vara det i alla fall. [...] som ska stå för [...] gratis och tillförlitlig information och kultur för människor. Och det tycker jag är ganska lätt att få ihop med min politiska uppfattning” (Annika). Politiken har också möjlighet att fördjupa bilden av vad ett bibliotek kan vara från en annars verksamhetsfokuserad yrkesroll. En kombination av politiskt och yrkesmässigt perspektiv har gjort att hon ändrat position i vissa frågor, exempelvis

att hon nu med politisk erfarenhet, till skillnad från tidigare, tycker att idén om ett kombinerat bibliotek och medborgarkontor är rimlig.

Personligen drivs Niklas främst av ett intresse i kulturpolitiken med biblioteksfrågan inkluderad, men även i frågor om utanförskap och miljö. Han är lokalt partipolitiskt aktiv i en kulturgrupp och har skrivit egna debattartiklar och texter. Genom att arbeta på bibliotek har intresset för biblioteksfrågor ökat och lett till mer aktiva ställningstaganden. Niklas uppfattar att det inte förekommer samma förväntan på neutralitet när det rör specifikt bibliotekspolitiska frågor och han har själv uttryckt sina åsikter. Han uppfattar att det är intressant att diskutera med kollegor, men att det kan bli svårt om deras politiska ståndpunkter är långt ifrån varandra. Han tycker själv att bibliotekarier är dåliga på att synas i debatten kring bibliotek men har även en viss självkritisk inställning till sin avsaknad av neutralitet. Niklas anser att det partipolitiska engagemanget och bibliotekarieprofessionen går att kombinera ideologiskt. Han upplever att professionen och partiets värderingar går hand i hand, där ett exempel är arbetet med bibliotekets prioriterade grupper. Han upplever ändå att det är viktigt att skilja på den personliga och professionella rollen. ”Man brukar prata om att ha olika hattar, [...] då kliver jag in i yrkesroll på ett annat sätt” (Niklas).

Maria är personligen mest engagerad i HBTQI-frågor, men också bland annat tillgänglighet och mångspråk. Hon har tidigare varit aktiv partipolitiskt på olika nivåer, men är just nu mindre engagerad som partimedlem. Istället är hon bland annat engagerad i bibliotekets HBTQI-grupp. Hon engagerar sig också i biblioteksnätverk och deras strategiska arbete, samt skriver debattartiklar och andra texter i bibliotekstidskrifter. De centrala värdena i detta engagemang är exempelvis solidaritet, fördelningspolitik och att skapa vidgade normer. Hon anser att engagemanget har påverkat vilken riktning hon tagit i sin yrkesroll. ”...för mig har det också varit en del i att välja det här yrket, liksom att kunna jobba [...] politiskt helt enkelt.” Att arbeta med barnverksamheten går ihop med de utjämnande idéerna. Hon har också givits möjligheten att arbeta med och driva HBTQI-frågor i yrkesrollen. Dock särskiljer hon på yrkesrollen och partimedlemskapet. Hon ser exempelvis inte att det är förenligt att sitta i kulturnämnden med hennes tjänst. Hon har däremot upplevt en motsatt påverkan, att erfarenheter i yrkesrollen har påverkat i specifika partipolitiska frågor.

Maria berättar om en situation där hon skrivit en text, vilket resulterade i en debatt som även spridde sig utanför biblioteksvärlden. ”Ja, det [...] var ganska jobbigt, [...] jag var inte beredd på att det skulle bli så stormigt” (Maria). Kritiken kring att bibliotekarier inte bör ta ställning i den aktuella frågan fick henne att fundera, men hon anser inte själv att det var något som bröt mot ”neutralitetsfrågan”.

Maria tycker att ett centralt värde i arbetet på folkbibliotek är att biblioteket ska finnas till för alla. ”För det går inte att bara säga att alla är välkomna, för vi behöver skapa miljöer där alla känner sig välkomna...” (Maria). Utifrån detta blir arbetet med tillgänglighet brett. Det rör bland annat det fysiska rummet, ett jämlikt bemötande och att bredda normer:

För mig är ju att jobba på folkbibliotek en politisk handling. [...] alltså i folkbibliotekstanken så finns det ju någon slags aktivism. [...] Vi har ju inte verksamhet som vi har för att vi vill forma människor på ett visst sätt liksom. Men det finns ju helt klart [...] en politisk tanke i att erbjuda information och aktiviteter som är gratis, [...] vi är ju ändå till också för dem som kanske inte har råd [...] och där har vi liksom [...] ett ansvar. (Maria)

Det utjämnande uppdraget anser hon är särskilt viktigt i arbetet med barn.

Den huvudsakliga frågan som engagerar Alexander politiskt är demokratiskt utrymme. Han har nyligen blivit partipolitiskt aktiv och har även engagerat sig i en biblioteksorganisation. De värden som är centrala för honom i dessa organisationer är jämlikhet och likvärdighet. Han tror att det, likt neutraliteten, är omöjligt att inte låta engagemanget påverka honom i yrkesrollen men att han dock vill hålla de två rollerna isär. Han vill upprätthålla bibliotekarieprofessionens etik och ser inte ”bibliotekarieyrket som en utlöpare av sitt aktivistiska engagemang” (Niklas). Han har fått intrycket att han inte betraktar valet av yrke på samma sätt som andra organisationsmedlemmar, ”jag ser mig inte som någon såhär aktivist i min yrkesroll, det gör jag inte” (Niklas).

5.4 Spänningar i kombinationen av rollerna

Informanterna förde olika resonemang kring huruvida de uppfattade spänningar i kombinationen av bibliotekarierollen och rollen som politiskt engagerad.

Till följd av att Annika uppfattar sin yrkesroll som separerad från sitt politiska engagemang upplever hon inte heller några särskilda spänningar i kombinationen av rollerna. Annika uppfattar att det skulle vara mer komplicerat att kombinera det politiska engagemanget med arbete på folkbibliotek, främst bland de andra kollegorna men också med risk för att bli betraktad som aktivist.

Maria upplever inga direkta spänningar i kombinationen av rollerna heller. ”... när jag var på intervjuer för att få den tjänsten som jag sen fick så frågade högsta chefen ’Ja, jag ser här i ditt CV att du har haft politiska engagemang. Vilket parti då?’ Och det får man ju inte fråga [...], men ... för mig har det liksom inte varit [...] en grej som jag har känt att jag behövt mörka

eller liksom någonting sådant” (Maria). Hon anser inte att ett politiskt engagemang är ett hinder i arbetet men inte heller en stor fördel. Det går att hålla ett avstånd till det partipolitiska. Partiet har exempelvis genomfört beslut hon behövt förhålla sig till i arbetet, men som hon personligen inte håller med om.

Niklas anser att det kan förekomma spänningar mellan rollerna när åsikter blottas, särskilt när kollegor uttrycker tveksamma eller kritiska åsikter mot bibliotekets pågående verksamhet. Han menar dock att det finns en del ställningstaganden kring biblioteksverksamhet som kan göras i linje med yrkesrollen. Ofta överensstämmer de med personliga åsikter, vilket gör att han kan luta sig mot och hitta stöd i yrkesrollen. Han tror även att bibliotekarier generellt har en liknande bild av bibliotekarierollen och delar många personliga värderingar.

Alexander upplever också en spänning i kombinationen av dessa roller. ”jag står nog lite mer på det här benet ... att jag tycker det finns ett värde att upprätthålla yrkesetiken som är kopplat i en professionsroll och där ingår åsiktsfrihet och jag tycker det är *bra* att [...] vi har en bibliotekslag som gör det tydligt” (Alexander).

Kapitel 6. Analys

I detta kapitel kommer resultatet analyseras med hjälp av uppsatsens teorier. Först kommer informanternas svar analyseras utifrån Macdonald och Birdis beskrivningar av neutralitet och därefter Hysing och Olssons beskrivning av tjänstemannaroller. Slutligen kommer informanternas kombinationer av neutralitetsuppfattningar och tjänstemannaroller undersökas.

6.1 Uppfattningar av neutralitet i bibliotekarierollen

Delar av alla Macdonald och Birdis idealtyper för neutralitet går att identifiera hos informanterna, men ingen av dem passar enhetligt in i en kategori. Likheter och skillnader i uppfattningarna av neutralitet är det som nu kommer undersökas i analysens första del.

Ingen av informanterna visar tydligt att de har en uppfattning av neutralitet som ett kärnvärde men hos Maria och Alexander förekommer en del resonemang som liknar idealtypen. Att Maria värdesätter att inte agera utifrån subjektiva föreställningar i bemötandet av användare kan tolkas likna denna uppfattning. Hos Alexander kan synen på neutralitet som ett kärnvärde tolkas in i resonemanget, men förutsatt att det behandlas utifrån ett visst kritiskt perspektiv. Uppfattningen bekräftas i hur han relaterar neutralitet med professionalitet i mötet med användare. I en sådan professionalitet ingår inte att uttrycka egna åsikter. Han ser också

neutralitet som något positivt i relation till det demokratiska uppdraget och som viktigt för bibliotekens förtroende.

Alla informanter talar på något sätt om värden inom bibliotekarieprofessionen som är viktigare än neutralitet. Detta kan tolkas gå i linje med uppfattningen om neutralitet som ett underordnat värde. Annika beskriver bland annat att värden som källkritik och inkludering medan Niklas nämner integritet. För Alexander är neutralitet underordnat i arbete med ordnandet av samlingen och hyllplacering, där korrekt informationsförmedling anses vara viktigare. Hos Maria finns störst likheter med uppfattningen om neutralitet som ett underordnat värde, men med den främsta skillnaden att det inte innebär att neutralitet är negativt. Maria uppfattar att det är viktigare att kunna ta ställning i linje med de lagar, regler och styrdokument som styr biblioteksverksamheten. Det gäller exempelvis att i bemötande och tillgänglighetsanpassning agera utifrån värdet att biblioteket ska finnas till för alla. Om dessa typer av ställningstaganden tillåts inom neutraliteten anser hon, till skillnad från de andra informanterna, att det är möjligt att vara neutral. Det kan tolkas som att uppfattningen delvis särskiljer sig, både från de andra informanterna och från Macdonald och Birdis idealtyper.

Något gemensamt för informanterna är att ingen tror att det är möjligt att uppnå en fullständig neutralitet helt utan ställningstaganden i bibliotekarierollen, bland annat eftersom det personliga agerandet alltid kommer präglas av en viss del subjektivitet och att en stor del av bibliotekarierollen baseras på ett urvalsarbete. Dessa uppfattningar kan relateras till synen på neutralitet som dolda värden. Ett exempel är hur en stor del av Annikas resonemang går i linje med denna uppfattning. Hon tror inte det går eller bör göras anspråk på neutralitet som bibliotekarie, särskilt inte i hennes position som sjukhusbibliotekarie där en stor del av hennes arbete går ut på att värdera källors vetenskaplighet. Hon motiverar bland annat att neutraliteten på olika sätt saknar koherens. I sin problematisering av neutralitet i relation till bibliotekens position i totalförsvaret påvisar hon att det då blir en fråga om vem bibliotekarien ska vara neutral gentemot. Hon är även kritisk utifrån att vad som uppfattas vara en aktivistisk eller neutral bibliotekarie också alltid är beroende av en kontext. Trots ett eventuellt neutralitetsanspråk finns det därmed ändå underliggande värden i användningen av begreppet. Maria påpekar också neutralitetsbegreppets komplexitet och att en statisk neutralitet inte är möjlig att skapa. Här ses neutralitet inte som koherent och speglar uppfattningen om neutralitet som dolda värden. Alexanders uppfattning av neutralitet karaktäriseras istället av att det ses som ett omöjligt professionellt ideal. Detta passar delvis in i uppfattningen om neutralitet som dolda värden. Han tror inte det är möjligt att vara neutral i ett yrke baserat på urval och informationsförmedling, men det skiljer sig från idealtypen eftersom han ändå tycker att det är

positivt att eftersträva en neutralitet. Alexanders övervägande uppfattningen är därmed särskiljande.

I alla informanternas utsagor förekommer olika delar där ett neutralt förhållningsätt ändå kan vara eftersträvansvärt, särskilt i relation till bemötande och den direkta kontakten med användare. En förståelse för att neutralitet ibland kan vara användbart trots att det på många sätt ifrågasätts kan tolkas som den ambivalenta uppfattningen av neutralitet. Niklas speglar huvudsakligen uppfattningen om neutralitet som ett ambivalent värde och för fram både positiva och negativa perspektiv. Neutralitet ses som positivt i mötet med låntagare och relateras till professionaliteten och fri åsiktsbildning, men det kan vara svårt när användare uttrycker sig kontroversiellt. Han vill särskilja den professionella rollen från personliga åsikter. Den professionella rollen uppfattas som neutral och ställs i motsats till det personliga, men han uttrycker också en självkritisk och reflekterande medvetenhet kring sin avsaknad av neutralitet. En invändning är att hans resonemang kring begreppet personlig möjligtvis snarare skulle kunna ersättas av begreppet privat. Mer kritiska perspektiv blir synliga när neutraliteten ifrågasätts i relation till bibliotekariens engagemang i bibliotekspolitiska frågor. Den ambivalenta uppfattningen kan även identifieras i hans motsägande inställningar till neutralitet vid politisk detaljstyrning. Att gå emot principen om armlängds avstånd och rätta sig efter politikernas inblandning uppfattas som en utmaning, men också som ett neutralt agerande. Samtidigt kan även ett agerande eller ställningstagande för professionen och emot politikerintrång anses vara neutralt. Motsägelsen kring vem neutraliteten riktas mot kan också tolkas som en avsaknad av koherens vilket är ett kännetecken för uppfattningen om neutralitet som dolda värden. Att de övriga informanterna även är svåra att placera enhetligt i en av idealtyperna skulle kunna tolkas som att de också har en delvis ambivalent uppfattning.

Sammanfattningsvis är det möjligt att identifiera delar av alla idealtyper i resultatet. Annika uppfattning hade större likheter med idealtypen av neutralitet som dolda värden och Niklas uppfattning hade större likheter med idealtypen av neutralitet som ett ambivalent värde medan Alexander och Marias var mer särskiljande. Alexander och Marias uppfattningar skulle därmed kunna bidra till utvecklingen av ytterligare idealtyper. Den ena där neutralitet uppfattas som ouppnåeligt men ändå som ett ideal och den andra där neutralitet anses möjligt att uppnå, med förbehåll att en del ställningstaganden tillåts. Att jämföra resultatet med Macdonald och Birdis beskrivning av tre dimensioner – individuell, institutionell och samhällelig – upplevdes som komplicerat då de flesta resonemangen rör sig mellan alla dimensioner. Utifrån hur informanterna talade om neutralitet i resultatet skulle därför Macdonald och Birdis beskrivningar av tre dimensioner även kunna utvecklas till att snarare undersöka vilka aktörer

den aktuella neutraliteten riktas mot – exempelvis användare, kollegor eller det politiska styret. Dessa skillnader framkom tydligare i resultatet och uppskattades som mer givande för förståelsen av idéerna kring neutralitetsbegreppet.

6.2 Bibliotekariens tjänstemannaroll och politiska engagemang

Informanterna upplevde kombinationen av bibliotekarierollen och det politiska engagemanget på olika sätt. I beskrivningen av hur de förhåller sig till kombinationen är det också möjligt att tolka in hur de ser på positionen som tjänsteperson. Utifrån detta analyseras resultatet i relation till Hysing och Olsson tjänstemannaroller *byråkraten*, *närbyråkraten* och *aktivisten*.

Likheter med byråkraten går att identifiera hos Alexander och delvis hos Annika. Alexander värnar om ett ideal i linje med byråkraten där neutralitet anses viktigt för bibliotekets förtroende och legitimitet, trots att total neutralitet inte är möjligt. Han har inte upplevt en stor påverkan av det politiska engagemanget på arbetet i bibliotekarierollen men han upplever en spänning mellan rollerna. Han uttrycker en mer negativ inställning till att se bibliotekarieyrket som en förlängning av ett politiskt engagemang och ser sig uttryckligen inte som aktivist i sin yrkesroll. Han vill upprätthålla professionens yrkesetik och värna åsiktsfriheten i mötet med användare. Annika uppfattar också att hennes yrkesroll på sjukhusbibliotek och politiska engagemang är separerade från varandra. Utifrån resultatet är det svårt att tolka hur hon förhåller sig till de andra tjänstemannarollerna då det förekommer få beröringspunkter. Hon beskriver dock att hon använder sin expertis för att göra korrekta bedömningar i ett vetenskapligt sammanhang. Det kan ses som en opartisk, snarare än neutral, förhållning till källorna. Det finns därmed en del likheter med byråkraten.

Niklas roll som tjänsteperson kan istället liknas vid närbyråkraten eftersom han beskriver ett individuellt handlingsutrymme i bemötande av användare, där han i dilemmasituationer är den som måste tolka de styrande riktlinjerna och exempelvis väga värdet om fri åsiktsbildning och allas plats på biblioteket emot varandra. Detta kan leda till att det förekommer spänningar mellan personliga åsikter och den professionella rollen. Oftast överensstämmer dock yrkesrollens värden med de personliga värdena, vilket betraktas som underlättande. Liknande dilemman kring det individuella handlingsutrymmet gör dock att Alexander även har en del likheter med närbyråkraten.

Likheter med aktivisten förekommer hos Annika, Niklas och Maria på olika sätt. För Niklas finns det likheter utifrån åsikterna som uttrycks inom tjänsten. Exempelvis motiveras det av att han tycker det är positivt att bibliotekarier engagerar sig i debatt kring

bibliotekspolitiska frågor. Annika för istället ett resonemang kring att uppfattas som aktivist i en folkbibliotekskontext. Hon tror inte det skulle betraktas som okej att kombinera hennes politiska engagemang med arbete på folkbibliotek. På olika sätt nämner Annika att folkbibliotekarier befinner sig i en position där de lätt riskerar att bli betraktade som aktivister. Hon har en negativ inställning till att bli betraktad som aktivist av olika aktörer. Det innebär dock inte att hon betraktar att de handlingar som leder till sådan respons är fel, exempelvis beslut i kontroversiella inköpsituationer eller att arbeta för mänskliga rättigheter och miljön. Hon tycker att bibliotek ska vara en utjämnande faktor och har idéer om vad bibliotek ska vara. Det är alltså snarare användningen av begreppet aktivist som hon betraktar som negativt. Trots detta är hennes roll som tjänsteperson inte direkt relaterad till folkbiblioteksfrågor. Därmed kan det inte heller tolkas som att hon agerar i rollen som aktivist. Maria upplever däremot inga direkta spänningar mellan yrkesrollen på folkbibliotek och det politiska engagemanget. Hennes strategiska arbetsroll, arbetet med nätverk och synen på folkbiblioteksarbete som en politisk handling visar på tydliga likheter med aktivistrollen där hon kan agera *inom* den offentliga verksamheten. Samtidigt har hon kunnat vara öppen med sitt politiska engagemang. Hon drar också en tydlig gräns mellan sina egna åsikter och att det hon förmedlar i yrkesrollen måste vara grundat i ett verksamhetsperspektiv och exempelvis styrdokument. Eftersom det strategiska arbetet också är en direkt arbetsuppgift kan det även tolkas som ett faktiskt utövande av tjänsten, snarare än att hon agerar aktivistiskt utifrån personliga värderingar inom verksamheten. Hon poängterar att det endast är om hennes egen åsikt överensstämmer med verksamhetens som den kan föras fram.

Sammanfattningsvis uttrycker alla informanter att de på något sätt vill särskilja de personliga åsikterna från den professionella yrkesrollen. Det förekommer dock olika uppfattningar kring huruvida arbetet på bibliotek anses vara politiskt eller inte. Delar av alla tjänstemannaroller kan identifieras. Bibliotekarieprofessionens värdebaserade grund och att arbetsuppgifterna till stor del består av urval och informationsförmedling kan dock skapa svårigheter att förhålla sig till den neutrala byråkraten som ideal. När bibliotekarierna exempelvis talar om att motsätta sig politiken och försvara principen om armlängds avstånd är det är det möjligt att betrakta det som ett aktivistiskt agerande, men det behöver inte betyda att det är godtyckligt. Snarare kan det betraktas som att ett sådant motstånd är baserat på professionsetiken och stöds av professionen. Att agera i linje med professionen, trots att det kanske är i motsättning till politiken, behöver möjligtvis inte uppskattas som aktivistiskt eller illegitimt. Att försvara principen om armlängds avstånd skulle istället kunna betraktas vara ett sätt att försöka bidra till ett ökat förtroende för biblioteken. På så sätt är det även möjligt att

ifrågasätta vad som kan tolkas som ett aktivistiskt agerande men också de negativa konnotationer som begreppet aktivist för med sig.

6.3 Viljan att agera i linje med sina värderingar – kombinationen av neutralitetsuppfattningar och tjänstemannaroller

Ett samband mellan dessa teoretiska verktyg skulle kunna beskrivas utifrån bibliotekariernas eventuella vilja att i yrkesrollen agera utifrån sina egna värderingar. Genom analysen av informanternas utsagor kan olika kombinationer av tjänstemannaroller och uppfattningar av neutralitet tydliggöras.

Alexander beskriver att han inte ser sitt arbete som politiskt och att han vill hålla de personliga och professionella rollerna isär. Han uttrycker en låg vilja att agera i linje med sina värderingar i yrkesrollen. Detta bekräftas både genom hans likheter med byråkraten och uppfattningen om neutralitet som ett eftersträvansvärt ideal. Trots att Annika har idéer om folkbiblioteket som politiskt och utjämnande gör hennes tjänst på sjukhusbibliotek att de blir mindre relevanta i yrkesrollen. Viljan att agera i linje med sina värderingar aktualiseras därmed inte på samma sätt i yrkesrollen och hon kan agera utifrån ett byråkratiskt ideal.

Niklas ambivalenta uppfattning av neutralitet är kombinerad med rollen som närbyråkrat. Viljan att agera utifrån sina egna värderingar förekommer, men han vill också separera det personliga från det professionella. Närbyråkrats roll, med direkt bemötande och ett ansvar för allmänhetens uppfattning av biblioteket som institution, kan vara bidragande till denna ambivalenta uppfattning. Maria visar snarare på en stor vilja att agera i linje med sina värderingar, exempelvis genom hennes uppfattning av arbete på folkbibliotek som politiskt. Hon vill arbeta utjämnande, specifikt gentemot barn. Rollen som aktivist kombineras här med uppfattningen om neutralitet som möjligt att uppnå, med förbehåll att en del ställningstaganden tillåts.

Kombinationerna av neutralitetsuppfattningar och tjänstemannaroller skiljer sig åt och sambanden mellan dem är mindre tydliga. En möjlig slutsats är att tjänstemannarollen som byråkrat och uppfattningen av neutralitet som kärnvärde går att kombinera utifrån ett liknande ideal om att den personliga och den professionella rollen ska separeras och att personliga åsikter inte bör ta plats i yrkesrollen.

Kapitel 7. Diskussion och slutsatser

I kapitlet om tidigare forskning nämns flera olika studier kring uppsatsens ämne. Huvudsaklig är Macdonald och Birdis (2020) studie som varit grunden i uppsatsens teoretiska ramverk och analysens utgångspunkt. Resultatet och analysen kommer här diskuteras utifrån annan tidigare relevant forskning. Vidare presenteras uppsatsens slutsatser. Kapitlet avslutas med metodkritik, bidrag och förslag på vidare forskning.

7.1 Diskussion relaterad till tidigare forskning

Tidigare forskning rörande bibliotekariens professionsvärden visar att det förekommer olika uppfattningar kring vilka värden som är centrala och hur innebörden av dessa värden borde tolkas (Gorman 2015; Foster & McMenemy 2012; Hansson 2018; Oltmann et al. 2022). Uppsatsens resultat och analys går i linje med tidigare studier, där kombinationen av informanternas uppfattningar av neutralitet är varierade och svårdefinierade. Scott och Saunders (2020) är utmärkande som motsägande. Deras resultat visade en mer enhetlig uppfattning av neutralitet som oftast innebar en objektiv inställning till informationsförmedling. Ingen av informanterna nämner objektivitet uttryckligen. Resonemangen Niklas och Alexander för kring ett särskiljande av ett personligt och neutralt förhållningssätt i resultatet skulle dock kunna tolkas ha en liknande innebörd som termerna subjektivitet och objektivitet. En djupare diskussion skulle därmed kunna föras kring relationen och likställandet mellan värdena objektivitet och neutralitet. En möjlig anledning till att resultaten skiljer sig åt är de skilda metoderna. Hade uppsatsen genomförts med en liknande kvantitativ metod hade informanternas mer generella beskrivningar möjligtvis också kunnat tolkas som mer enhetliga och mindre motsägande.

Tidigare forskning visade också att bibliotekarier på olika sätt drivits av ideologiska eller aktivistiska idéer (Lee 2002; Adams 2009; Morrone & Friedman 2009; Quinn & Bates 2017; Kann-Rasmussen 2022). Det förekommer en del likheter i att Annika och Maria påvisar ett ideologiskt motiv bakom sitt arbete och att andra värden betraktas vara viktigare än neutralitet. I studierna av Morrone och Friedman (2009) och Quinn och Bates (2017) drivs bibliotekarierna bland annat av ett motstånd mot privatisering och avprofessionalisering. Annika, Niklas och Alexander kan tolkas visa en vilja att skydda professionen, men snarare genom ett motstånd mot politikerintrång än mot bibliotekens privatisering. Detta är möjligtvis på grund av att politikerintrång kan uppfattas som ett mer aktuellt problem i deras kontext. Det är också möjligt att informanterna engagerar sig i andra professionsskyddande åtgärder, men att det inte framkommit utifrån resultatet. Här kan även kopplingar dras till Hysing och Olssons (2012)

resonemang om professionalisering som ett sätt att öka tjänstepersonens legitimitet. Kravet är att professionen måste arbeta utifrån värden som går i linje med den demokratiska och offentliga verksamheten. Att Niklas och Alexander betonar att biblioteket ska finnas till för alla skulle kunna tolkas som ett sådant värde. Det är svårare att uppskatta vilken effekt det har på bibliotekariers legitimitet att bibliotekarierna vill motverka politikerintrång. Att försvara principen om armlängds avstånd kan betraktas som ett agerande som går i linje med rådande värden för de flesta inom offentlig verksamhet. En tillbakablick till uppsatsens introduktion visar dock att inställningen till frågan inte är enhällig inom de politiska partierna. Principen är en demokratisk norm som antingen fortsätter vara beständig eller som riskerar att förändras. Om den förändras finns en risk att även uppfattningen av bibliotekariers legitimitet förändras.

En annan likhet med tidigare forskning är att ingen av informanterna väljer att beskriva sig själv som aktivist. Detta i kombination med en strävan om att särskilja det personliga från yrkesrollen visar likheter med Elbrønd Nissen och Kann-Rasmussens (2022) studie där de svenska bibliotekarierna inte betraktade sig som aktivister utan snarare ansåg att de agerade för samhällets bästa. Utifrån Kann-Rasmussens (2022) egna studie förekommer även en del likheter i hur bibliotekarierna berättigar sina ställningstaganden i yrkesrollen. I studien hade engagemang i HBTQ-frågor och klimatfrågan ingen direkt påverkan på bibliotekens legitimitet eftersom värdena anses gå i linje med bibliotekens. Uppsatsens resultat visar likheter i hur alla informanterna motiverar vissa ställningstaganden som görs i yrkesrollen, exempelvis utifrån bibliotekslagen, inköspolicys eller andra styrdokuments innehåll. Kann-Rasmussens studie visar också att bibliotek fått en minskad politisk legitimitet i kommuner där det lokala politiska styret motsatt sig mångfaldsarbete. Paralleller kan även här dras till hur informanterna i resultatet talar om motstånd mot politikerintrång (Annika, Alexander, Niklas). Konsekvenserna av bibliotekariernas försvar av principen om armlängds avstånd i relation till bibliotekens legitimitet är dock inte något som blir tydligt utifrån resultatet eller analysen. Det är därför en vidare fråga som kan undersökas. Kann-Rasmussens studie visar också att negativa riktlinjer, exempelvis kring var biblioteket *inte* bör köpa in, också leder till minskad legitimitet. Detta kan relateras till Annikas, Marias och Alexanders resonemang kring komplicerade inköpsituationer där Annika specifikt uttrycker att nekande av inköp och lån, speciellt för folkbibliotekets användare, förväntas mötas med kritik.

Tidigare forskning både motsägs och bekräftas. De skillnader som visats kan exempelvis bero på studiens metodval eller de skilda förhållanden som påverkar bibliotek internationellt. De många likheterna med Kann-Rasmussens studie kan troligtvis förklaras med samma

metodval, intervjuer, samt att informanterna delvis kommer från samma grupp, svenska bibliotekarier.

7.2 Slutsatser

Uppsatsens första fråga rör relationen mellan bibliotekariernas professionella yrkesroll och ett politiskt engagemang. Resultatet visar på skilda uppfattningar kring detta förhållande, både utifrån varierade kontexter och personliga åsikter. Det förekommer olika uppfattningar kring huruvida yrket betraktas som en förlängning eller som separat från det politiska engagemanget, men det finns en övervägande negativ inställning till att bli betraktad som aktivist i yrkesrollen. Kombinationen av rollerna anses lättast när professionens ideal går i linje med det personliga politiska engagemanget. Trots att detta förhållande uppfattas vara mest vanligt förekommande finns det ändå en vilja bland alla informanter att särskilja den professionella rollen och den personliga. Motsatsförhållandet mellan att vara personlig och professionell skulle dock kunna problematiseras. Ett mer personligt agerande skulle kunna vara förenligt med bibliotekariens yrkesroll och behöver inte nödvändigtvis innebära yttrande av privata åsikter.

Den andra frågan ställs kring vilket utrymme som finns för ställningstaganden inom bibliotekarierollen. Detta kan beaktas utifrån det professionsetiska perspektivet men också utifrån rollen som tjänsteperson. Utifrån det professionsetiska perspektivet visar resultatet hur bibliotekarierna kan ta ställning genom att luta sig mot specifika professionsetiska värden som tydliggörs i olika styrdokument, exempelvis bibliotekslagen, inköspolicys eller andra lokala verksamhetsdokument. Dessa ställningstaganden kan vara aktuella i dilemman med användare, kollegor eller det politiska styret, men de är samtidigt också en del av det konstanta, vardagliga arbetet som till stor del består av informationsförmedling och urval. Dilemman som uppstår kan bland annat relateras till en spänning mellan olika värden, exempelvis fri åsiktsbildning och bibliotekariens uppgift att kunskapsförmedla. Att detta utrymme för ställningstaganden existerar påverkar bibliotekariens position som tjänsteperson. Idealet som byråkrat kan därmed uppfattas som svårt att kombinera och möjligtvis inte heller som eftersträväsvärt. Rollen som närbyråkrat eller aktivist skulle utifrån detta kunna betraktas som mer tillåtande för ställningstaganden, men rollerna kan samtidigt riskera förekomsten av ett mer godtyckligt agerande. Ställningstaganden som är grundade i professionsetiken är dock inte godtyckliga eller aktivistiska. Att bibliotekarieprofessionen är värdebaserad kan snarare betraktas som en styrka.

Uppsatsens sista frågeställning rör hur bibliotekarierna uppfattar neutralitet som professionsvärde i bibliotekarierollen. Sammantaget är uppfattningarna spridda och svåra att definiera. Ingen av informanterna anser att det är möjligt att uppnå en fullständig neutralitet,

men deras uppfattningar kring huruvida neutralitet ändå är eftersträvansvärt skiljer sig mellan dem. Generellt är neutralitet främst värderat i bemötande och den direkta kontakten med bibliotekets användare. Vissa värden ansågs viktigare att arbeta utifrån, exempelvis att biblioteket ska vara utjämnande och finnas till för alla. Informanternas spridda uppfattningar passar inte enhetligt in i någon av Macdonald och Birdis idealtyper, men delar av dem kan identifieras. En informant visade övervägande likheter med idealtypen om neutralitet som dolda värden, medan en annan visade större likheter med idealtypen av neutralitet som ambivalent värde. Två av informanternas uppfattningar är egenartade till den grad att de möjligtvis skulle kunna bidra till formulerandet av ytterligare idealtyper. Den ena där neutralitet uppfattas som ouppnåeligt men ändå som ett ideal och den andra där neutralitet anses möjligt att uppnå, med förbehåll att en del ställningstaganden tillåts. Vidare har relationen mellan uppfattningarna av neutralitet och tjänstemannarollerna jämförts. Tjänstemannarollen som byråkrat och uppfattningen av neutralitet som kärnvärde kan kombineras bland annat utifrån ett liknande ideal om att den personliga och den professionella rollen ska separeras.

7.3 Metodkritik, bidrag och vidare forskning

Utifrån uppsatsens slutsatser är det möjligt att reflektera kring metoden, uppsatsens bidrag och förslag på vidare forskning.

Metoden i uppsatsen har passat syftet och frågeställningarna har kunnat besvaras. En möjlig kritik är att en mindre induktiv ansats hade kunnat leda till mer nyanserade slutsatser. Hysing och Olssons (2012) tjänstemannaroller fördes in i uppsatsen efter intervjuerna hade genomförts, eftersom delar i resultatet visade sig intressanta att analysera utifrån det perspektivet. Uppsatsens resultat hade möjligtvis kunnat se annorlunda ut om jag på förhand hade utformat frågor i intervjuguiden för att direkt kunna diskutera positionen som tjänsteperson.

Uppsatsens kunskapsbidrag är en nyansering av förståelsen av bibliotekariers förhållande till neutralitetsvärdet. Den ger ett perspektiv på neutralitetens komplexitet, både i relation till professionsetik och positionen som tjänsteperson. Ett förslag till vidare forskning skulle kunna vara att göra en djupare undersökning av tjänstemannarollernas relation till bibliotekarieprofessionen utifrån professionsteoretiska perspektiv. Ett annat förslag är att undersöka bibliotekariens yrkesroll utifrån Hysing och Olssons övriga tjänstemannaroller. Vidare forskning skulle också kunna undersöka bibliotekariers idéer om värden som objektivitet och lojalitet och hur de kan relateras till neutralitet. Ytterligare relevanta begrepp

att undersöka i denna kontext skulle kunna vara relationen mellan subjektiv, personlig och privat. En annan riktning är att söka djupare perspektiv kring bibliotekens neutralitet och legitimitet, men då utifrån utomstående aktörers uppfattningar, exempelvis användare eller politiska aktörer.

Käll- och litteraturförteckning

I uppsatsförfattarens ägo

Transkriberad intervju ”Annika”, 2022-04-25.

Transkriberad intervju ”Niklas”, 2022-04-25.

Transkriberad intervju ”Maria”, 2022-04-27.

Transkriberad intervju ”Alexander”, 2022-04-28.

Litteratur och övrigt textmaterial

Adams, S. (2009). Our Activist Past: Nora Bateson, Champion of Regional Libraries.

Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research, 4(1), s. 1–13, doi: 10.21083/partnership.v4i1.933.

Aghed, J. (2022). Den som sa det han var det. En kritisk blick på Johan Sundeens och Roger Blomgrens ”Offentliga bibliotek som arena för aktivism”. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 25(1), s. 125–135, doi:10.18261/nkt.25.1.9.

Bergström, G. & Svärd, P.A. (2018) Idé- och ideologianalys. I: Boréus, K. & Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 4. uppl., Lund: Studentlitteratur.

BiS (u.å). *Stadgar*. <https://foreningenbis.com/foreningenbis/stadgar/> [2023-02-01]

Blomgren, R. (2012). Autonomy or democratic cultural policy: that is the question. *International journal of cultural policy : CP*, 18(5), s. 519–529, doi:10.1080/10286632.2012.70886.

Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl., Stockholm: Liber.

Cheshire, K. & Stout, J. (2020). The moral arc of the library: what are our duties and limitations after 45? *Reference Services Review*, 48(2), s. 219–225, doi:10.1108/RSR-10-2019-0074.

Christoffersen, S. A. (2017). Professioner och professionsetik – vad är det? I: Christoffersen, S. A. (red.), Tunek, V., Böök, L., & Dalén, H. (övers.) *Professionsetik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB, Gleerups, s. 29–59.

Elbrønd Nissen, A.-S. & Kann-Rasmussen, N. (2022). Bibliotekarere som aktivister i Danmark og Sverige: Kompromis og konflikt. *Nordic Journal of Library and Information Studies*, 3(1), s. 44–60, doi:10.7146/njlis.v3i1.131853.

- Eriksson, T. & Clemens, A. (2023). Ovanligt med politisk inblandning – men oron finns. *Biblioteksbladet*, 23 mars. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/ovanligt-med-politisk-inblandning-men-oron-finns/> [2023-03-31]
- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning) (EUT L 119, 4.5.2016, s. 1–88). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>
- Foster, C. & McMenemy, D. (2012). Do librarians have a shared set of values? A comparative study of 36 codes of ethics based on Gorman's Enduring Values. *Journal of librarianship and information science*, 44(4), s. 249–262, doi:10.1177/0961000612448592.
- Gorman, M. (2015). *Our Enduring Values Revisited: Librarianship in an Ever-Changing World*. American Library Association.
- Hansson, J. (2018). Att göra rätt och vilja väl – om lagstadgade värdegrunder och bibliotekariers professionsetik. I: Hansson, J. & Wisselgren, P. (red.) *Bibliotekarier i teori och praktik: Utbildningsperspektiv på en unik profession*. Lund: BTJ Förlag, s. 291–309.
- Hansson, J. (2017). Professional value and ethical self-regulation in the development of modern librarianship: The documentality of library ethics. *Journal of documentation*, 73(6), ss. 1261–1280, doi:10.1108/JD-02-2017-0022.
- Hansson, J., Hedemark, Å., Kjellman, U. Lindberg J., Nolin J., Sundin O. & Wisselgren P. (2018). *Profession, utbildning, forskning: biblioteks- och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.
- Hysing, E. & Olsson, J. (2012). *Tjänstemän i politiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Kann-Rasmussen, N. (2022). When librarians speak up: justifications for and legitimacy implications of librarians' engagement in social movements. *Journal of Documentation*, 79(1), s. 36–51, doi:10.1108/JD-02-2022-0042.
- Lee, H.-L. (2002). Activism in library development: Women's studies at Rutgers University, 1970-1995. *Libraries & Culture*, 37(4), s. 339–362, doi:10.1353/lac.2002.0080.
- Macdonald, S. & Birdi, B. (2020). The concept of neutrality: a new approach. *Journal of Documentation*, 76(1), s. 333–353, doi:10.1108/JD-05-2019-0102.

- McMenemy, D. (2021). No Longer “Neutral Among Ends” – Liberal Versus Communitarian Ethics in Library and Information Science. I: *Diversity, Divergence, Dialogue. 16th International Conference, iConference 2021*. Peking, Kina 17–31 mars, s. 207–214, doi: 10.1007/978303071305816.
- McMenemy, D. (2007). Librarians and ethical neutrality: revisiting The Creed of a Librarian. *Library Review*, 56(3), s. 177–181, doi:10.1108/00242530710735948.
- Morrone, M. & Friedman, L. (2009). Radical Reference: Socially Responsible Librarianship Collaborating With Community. *The Reference Librarian*, 50(4), ss. 371–396, doi:10.1080/02763870903267952.
- Oltmann, S. M., Kitzie, V. & Barriage, S. (2022). “For me, it is an intellectual freedom issue”: Drag storytimes, neutrality, and ALA core values. *Journal of Librarianship and Information Science*, s. 1–10, doi:10.1177/09610006221100853.
- Quinn, K. & Bates, J. (2017). Resisting neoliberalism: the challenge of activist librarianship in English Higher Education. *Journal of Documentation*, 73(2), s. 317–335, doi:10.1108/JD-06-2016-0076.
- Scott, D., Saunders, L. (2021). Neutrality in public libraries: How are we defining one of our core values? *Journal of Librarianship and Information Science*, 53(1), s. 153–166, doi:10.1177/0961000620935501.
- SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Kulturdepartementet.
- SFS 1974:152. *Regeringsform*. Justitiedepartementet.
- Suchman, M. C. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), s. 571–610, doi:10.5465/AMR.1995.9508080331.
- Sundeen, J. & Blomgren, R. (2020). Offentliga bibliotek som arena för aktivism. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 23(2), s. 159–179.

Bilagor

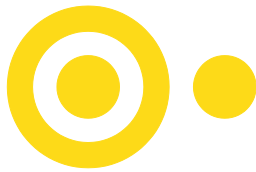
Bilaga 1 Intervjuguide

- I. Presentation
 - a. Vill du berätta kort om dig själv? Beskriva din tjänst, antal år i branschen, tidigare yrkeserfarenhet etc?
- II. Tema – Neutralitet i bibliotekarierollen
 - a. Vad innebär neutralitet för dig i bibliotekarierollen?
 - b. Vilken påverkan har neutralitet på ditt dagliga arbete? Är det något du aktivt tänker på?
 - c. Har du upplevt någon situation eller ett dilemma i din yrkesroll där du kände att du inte kunde vara neutral?
 - d. Ser du utmaningar med att arbeta utifrån neutralitet som värde?
 - i. Följdfråga: Vilka?
 - e. Ser du några möjligheter med att arbeta utifrån neutralitet som värde?
 - i. Följdfråga: Vilka?
 - f. Hur viktigt tycker du det är att arbeta utifrån neutralitet som värde?
 - i. Följdfråga: Hur viktigt tycker du det är i relation till andra värden du arbetar utifrån?
 - g. Skulle du kunna föreställa dig en framtida situation i din yrkesroll där du tror att du skulle behöva ta ställning?
 - h. Uppfattar du att det är möjligt att uppnå neutralitet i bibliotekarierollen?
 - i. Följdfråga: Varför?
- III. Tema – Politiskt engagemang
 - a. Utifrån samhällsläget, vilka nuvarande samhällsfrågor engagerar dig?
 - i. Följdfråga: Hur då?
 - b. Kan du berätta om hur det kommer sig att du är politiskt engagerad?
 - c. Vilka värden i din organisations verksamhet är centrala för dig?
 - i. Följdfråga: Vad innefattar dessa värden enligt dig?
- IV. Tema – Kombination av roller
 - a. Hur har ditt engagemang i organisationen påverkat dig i din yrkesroll?
 - i. Följdfråga: Har du något konkret exempel på en situation?
 - b. Har det förekommit spänningar i kombinationen av dessa roller och dess tillhörande värderingar?

- i. Följdfråga: Har du något konkret exempel på en situation eller ett dilemma?

V. Avslutande frågor

- a. Är det något mer kring ämnet du vill lägga till?
- b. Får jag kontakta dig igen om det dyker upp någon ytterligare fråga?

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Samtycke till behandling av personuppgifter i samband med studentarbete vid Södertörns högskola

Jag samtycker till att Södertörns högskola behandlar följande personuppgifter i studentarbetet C-opsats av Ellen Vestlund i enlighet med nedanstående beskrivningen.

Vilka personuppgifter kommer att behandlas?

- namn
- telefonnummer
- e-postadress
- tjänst och arbetsplats
- ljudinspelning

Vad är syftet med behandlingen av personuppgifter?

Studiens syfte är att, i ljuset av en pågående neutralitetsdebatt, bidra till en mer nyanserad förståelse av bibliotekariers förhållning till neutralitetsvärdet. Detta utifrån förhållandet mellan den professionella yrkesidentiteten och deras aktiva politiska engagemang. För att göra detta behöver jag behandla följande uppgifter om dig: namn, e-postadress, tjänst, arbetsplats, ljudinspelning och eventuellt telefonnummer.

På vilken rättslig grund kommer personuppgifterna att behandlas?

Personuppgifterna behandlas med **ditt uttryckliga samtycke**. Deltagande i studien är helt frivilligt. Du kan när som helst återkalla ditt samtycke utan att ange orsak. Om du inte samtycker till personuppgiftsbehandlingen kan du göra det utan att drabbas av negativa konsekvenser.

Lagringsform och skyddsåtgärder:

Intervjun kommer spelas in. Inspelningsfilen kommer lagras i Södertörns system OneDrive. Du kommer i skrift anonymiseras genom pseudonymisering av nämnda namn, institutioner och orter. Denna anonymisering kommer även gälla i uppsatsens förarbeten, med början i den första transkriberingen av intervjun. Utöver mig är det endast min handledare och examinator som eventuellt kan behöva få tillgång till dina personuppgifter.

Lagringstid och gallring:

Jag kommer använda min student-epost i kontakten med dig. Inspelningsfilen och e-postkonversationen sparas bara så länge som det behövs och raderas efter uppsatsen har ventilerats och blivit godkänd av examinator. E-postkonversationen och insamlade samtyckesblanketter kommer sparas säkert.

Uppsatsens empiriska material, anonymiserade transkriptioner av intervjun, måste finnas till hands i samband med ventileringen och godkännandet av uppsatsen. Detta material kommer lagras i Södertörns system, OneDrive.

Efter att uppsatsen godkänts och ventilerats kommer personuppgifter och andra eventuellt känsliga uppgifter i det empiriska materialet raderas.

Vilka är mina rättigheter?

Enligt EU:s dataskyddsförordning har du rätt att få ta del av samtliga personuppgifter om dig som hanteras (registerutdrag) Du har även rätt att få dina uppgifter rättade vid fel. Du har även rätt att begära radering, begränsning eller invända mot behandling av personuppgifter. Fortsättningsvis har du rätt till dataportabilitet, dvs. rätt att överföra personuppgifter från en personuppgiftsansvarig till en annan "utan att hindras". Du kan när som helst återkalla ditt samtycke utan att behöva ange orsak.

Vem ska jag vända till om uppgifter är felaktiga eller jag vill ångra mitt samtycke?

Behöver du få felaktiga uppgifter rättade, komplettera med saknade uppgifter (rättelse) eller ångrar du ditt samtycke (återkallelse) kan du i första hand kontakta ansvarig student och/eller dennes handledare (se kontaktuppgifter nedan). Du kan även vända dig till Södertörns högskolans dataskyddsombud på dataskydd@sh.se.

Personuppgiftsansvarig: Södertörns högskola är juridiskt ansvarig för studentens personuppgiftsbehandlingar i studentarbeten. Du kan alltid nå Södertörns högskola via e-post registrator@sh.se eller telefon 08 608 40 00.

Dataskyddsombud: Har du funderingar eller klagomål om hur dina personuppgifter behandlas kan du alltid vända dig till Södertörns högskolas dataskyddsombud på dataskydd@sh.se.

Klagomål: Är du inte nöjd med högskolans hantering av dina personuppgifter har du alltid rätt att lämna klagomål till Datainspektionen. Du når dem via e-post: datainspektionen@datainspektionen.se eller telefon 08-657 61 00.

Kontaktuppgifter till ansvarig student och handledare:

Biblioteks- och informationsvetenskap C, Institutionen för historia och samtidsstudier.

Handledare: Pamela Schultz Nybacka, 08 608 41 31,
pamela.schultz.nybacka@sh.se

Student: Ellen Vestlund, 20elve1@suni.se

.....
Genom mitt undertecknande nedan bekräftar jag att jag har tagit del av ovanstående information och är införstådd med hur mina personuppgifter kan komma att behandlas. Jag är medveten om att mitt deltagande är helt frivilligt och att jag kan avbryta mitt deltagande i studien utan att ange något skäl.

Datum och ort:

Underskrift

Namnförtydligande
